

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ»**

на матеріалах **Національного банку України**

Студентки 2 курсу, 710 групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
освітньої програми «Фінансовий
моніторинг та податковий
менеджмент»

Лотошнікової Анжели
Олегівни

Науковий керівник:
(*д.е.н., професор*)

Чорновол Алла
Олегівна

Завідувач кафедри:
(*д.е.н., професор*)

Чорновол Алла
Олегівна

Чернівці 2024

АНОТАЦІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентки Лотошнікової Анжели Олегівни

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування ЧТЕІ ДТЕУ

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Тема роботи: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи»

Анотація

Термін «системно важливий банк» активно використовується як міжнародними, так і національними регуляторами та закріплений у різних нормативних документах. У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні основи дослідження сутності системно важливих банків, проаналізовано практичні аспекти їхньої діяльності у 2021–2023 роках, зокрема функціонування ПриватБанку, а також окреслено шляхи вдосконалення регулювання їхньої роботи. Робота містить усі необхідні складові наукового дослідження: вступ, основну частину, висновки, детальні пропозиції та додатки. Значущість дослідження підкріплена ґрунтовними статистичними матеріалами, представленими у додатках. Структура роботи відповідає темі, а її розділи логічно пов'язані між собою. Кваліфікаційна робота є комплексним самостійним дослідженням, що свідчить про глибоке розуміння автором розглянутих питань.

The summary

The term «systemically important bank» is widely used by supranational and national regulatory bodies and is found in various regulatory documents. The theoretical basis of the study of the essence of systemically important banks is disclosed in the qualification work; the practical aspects of the operation of systemically important banks in 2021-2023, in particular the systemically important bank Privatbank, were investigated; the ways of improving the regulation of activity of systemically important banks are highlighted. The work contains all components of scientific research: introduction, main part, conclusions and thorough proposals, appendices. Interesting statistical material, which is presented in the appendices, lends weight to the research. The content of the sections corresponds to the topic of the qualification work. They are built logically, interconnected. The qualification work is a complex independent study that certifies the author's proper understanding of the issues discussed in it.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	7
1.1. Системно важливі банки як необхідна ланка банківської системи країни	7
1.2. Вплив системно важливих банків на банківську систему України	12
1.3. Досягнення стабільності банківської системи	16
Висновки до розділу 1.	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ У 2021-2023 РОКАХ	20
2.1. Практика застосування критеріїв ідентифікації системно важливих банків	20
2.2. Аналіз інструментів регулювання банківської діяльності в Україні	27
2.3. Оцінка частки системно важливих банків в банківському ринку	34
Висновки до розділу 2.	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ	41
3.1. Міжнародний досвід побудови системи регулювання системно важливих банків та його адаптація в Україні	41
3.2. Регулювання системно важливих банків у підтриманні стабільності банківської системи України	46
3.3. Особливості підходів до ідентифікації системно важливих банків	51
Висновки до розділу 3.	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні динамічні процеси глобалізації фінансових ринків, зокрема прискорений рух капіталу, не лише сприяють розвитку національних фінансових систем, а й створюють умови для поширення кризових явищ. Зокрема, вони підсилюють ризики виникнення ланцюгового «ефекту зараження» банківських систем у міжнародному фінансовому середовищі. Враховуючи високу вразливість української банківської системи до зовнішніх шоків і дисбалансів, а також її ключову роль у фінансуванні суб'єктів господарювання та підтримці економічного розвитку, своєчасне виявлення загроз фінансовій стабільності залишається одним із головних завдань Національного банку України як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі.

У межах державних програм розвитку фінансового сектору України зміцнення фінансової стабільності банківської системи визначено одним із пріоритетних напрямів реформування, що орієнтоване на адаптацію до стандартів ЄС. Необхідність вирішення цих завдань, зокрема шляхом ефективного моніторингу, підтверджується наявністю негативних тенденцій, які спостерігаються в українському банківському секторі.

Питання стабільності фінансової системи, зокрема банківського сектору, є предметом численних досліджень науковців та практиків. Теоретичні аспекти фінансової стабільності розглядалися в роботах зарубіжних науковців, серед яких А. Крокет (A. Crockett), Х. Мінські (H. Minsky), Т. Падо-Шіюппа (T. Padoa-Schioppa), Р. Фергюсон (R. Ferguson), І. Фішер (I. Fisher), М. Фут (M. Foot), G. Schinasì, а також українських дослідників: О.І. Барановського, О.В. Дзюблюка, О.О. Затварської, В.В. Коваленко, Н.П. Погореленко, Б.І. Пшика. Ґрунтовні методологічні підходи до оцінки та забезпечення фінансової стабільності банківської системи представлені в роботах Г.М. Азаренкової, О.В. Васюренка, О.Г. Головка, Ж.М. Довгань, І.І. Д'яконової, К.М. Жулінської, Г.Т. Карчевої, В.І. Міщенко, І.М. Чмутової та інших. Однак недостатньо опрацьованими

залишаються питання формування аналітичного підґрунтя моніторингу фінансової стабільності банківської системи та розроблення його діагностичного інструментарію, що враховують особливості функціонування банківської системи та її структурних елементів. Подальшого розвитку потребують підходи до обґрунтування домінант забезпечення фінансової стабільності банківської системи, визначення факторів впливу на її рівень, прогнозування його зміни.

Метою дослідження є удосконалення теоретико-методичних засад функціонування системно важливих банків, а також дослідження їх впливу на стабільність банківської системи.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- дослідити науковий феномен системно важливого банку;
- розглянути вплив системно важливих банків на банківську систему України;
- висвітити забезпечення стабільності банківської системи в умовах сучасних викликів;
- провести аналіз індикаторів, показників системно важливих банків в Україні»;
- дослідити міжнародний досвід побудови системи регулювання системно важливих банків та його адаптація в Україні;
- розглянути регулювання системно важливих банків у підтриманні стабільності банківської системи України;
- розкрити особливості підходів до ідентифікації системно важливих банків.

Об’єктом дослідження даної кваліфікаційної роботи є функціонування системно важливих банків в частині їх впливу на стабільність банківської системи.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні і прикладні аспекти функціонування системно важливих банків в Україні.

Методи дослідження. Під час написання випускної кваліфікаційної роботи були використані такі спеціальні та загальнонаукові методи і прийоми, як:

синтезу та аналізу, індукції, дедукції, узагальнення, діалектичний, монографічний, порівняльний, графічний, табличний.

Інформаційну базу дослідження формують наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з теорії та практики фінансового ринку, банківської системи, класифікації банків. Інформаційно-статистичною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання банківської системи в Україні, в країнах ЄС, міжнародні угоди, спеціалізовані видання і матеріали міжнародних організацій, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Національного банку України, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, центральних і комерційних банків.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у комплексному дослідженні специфіки та феномену функціонування системно важливих банків, а також її прямий та опосередкований вплив на стабільність банківської системи.

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи були оприлюднені у наукових заходах кафедри фінансів, обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ, м. Чернівці.

Обсяг та структура випускної кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить – 68 сторінок, основний зміст роботи викладено на 61 сторінці. Робота містить 4 рисунки, 7 таблиць.

РОЗДІЛ 1

СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Системно важливі банки як необхідна ланка банківської системи країни

Термін «системно важливий банк» активно використовується як національними, так і наднаціональними регуляторними органами та закріплений у різних нормативних актах. Наразі існує багато визначень цього поняття, що спричиняє жваві наукові дискусії. Це, своєю чергою, підкреслює актуальність і необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Значний внесок у вивчення економічної природи системно важливих банків (СВБ), їхньої ролі у фінансовій системі та економіці, а також у розробку методичних підходів до їх ідентифікації та регулювання зробили Базельський комітет з банківського нагляду, Рада з фінансової стабільності, Міжнародний валютний фонд та Європейський центральний банк. Теоретичні аспекти сутності СВБ досліджували іноземні вчені, зокрема П. Прат, Д. Сінкі, Я. Анвар, Т. Адріан і М. Бруннермаєр, В. Новіков, Ф. Алексєров, а також українські науковці – І. Краснов, В. Лавренюк, М. Стегієнко, К. Парипа. Попри значну кількість наукових праць, питання визначення феномену «системно важливий банк» залишається відкритим [21, с. 34].

Вперше проблема надвеликих банків постала ще у 1984 році у зв'язку з порятунком сьомого за розміром банку США – «Континенталь Іллінойс» (Continental Illinois), який американський конгресмен С. МакКінні охарактеризував як «занадто великий, щоб збанкрутувати» (too big to fail). На той час це питання не мало широкого резонансу, проте воно стало поштовхом для появи ґрунтовних досліджень щодо ролі та значення СВБ. Офіційне закріплення терміну «системно важливий банк» (systemically important bank) відбулося лише

після світової фінансової кризи 2008–2009 років, коли Рада з фінансової стабільності спільно з Базельським комітетом з банківського нагляду чітко окреслили, що банки, які є «занадто великими, щоб збанкрутувати», водночас можуть бути «занадто великими, щоб їх можна було врятувати».

Аналіз наукових джерел свідчить, що формування надмірно великих банків стало наслідком таких процесів:

- зростаючої конкуренції на банківському ринку;
- активного розширення банківської діяльності задля збільшення прибутків, диверсифікації ризиків, розширення спектра послуг і виходу на нові ринки;
- міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації, інтеграції та глобалізації банківського бізнесу.

Активізація процесів злиття та поглинання сприяла посиленню впливу великих банків на економіку, що згодом привело до набуття ними статусу системно важливих. Підходи до визначення сутності системно важливих банків серед науковців і фінансових установ можна поділити на чотири основні напрями.

Згідно з першим підходом, ключовим критерієм є значний вплив банкрутства системно важливого банку на фінансову систему та реальний сектор економіки. Наприклад, П. Прат визначає системно важливу фінансову установу (СВФУ), до якої належать і банки, як таку, банкрутство чи порушення діяльності якої може мати значний негативний вплив на фінансову систему. Я. Анвар підкреслює, що банк вважається системно важливим, якщо його банкрутство або проблемний стан можуть безпосередньо викликати фінансову кризу чи сприяти поширенню шоків. У свою чергу, МВФ вказує, що діяльність такого банку може створювати ризик збоїв у наданні фінансових послуг, що може призвести до порушення роботи окремих сегментів або всієї фінансової системи, спричиняючи негативні наслідки для реального сектору економіки.

Цей підхід є найбільш універсальним, оскільки пояснює підвищену увагу регуляторів до системно важливих банків. Водночас він не є вичерпним, адже

акцентується лише на наслідках (негативному впливі), тоді як причини, що призводять до цього впливу, залишаються поза увагою.

Другий підхід до визначення системно важливих банків (СВБ) акцентує увагу на їхніх характеристиках, таких як розмір, складність діяльності та рівень взаємопов'язаності з фінансовою системою. Наприклад, Дж. Сінкі-молодший визначає СВБ як «великий банк, що обслуговує різні ринки та пропонує широкий спектр послуг», наголошуючи на масштабах діяльності установи та її складності. Однак цей підхід є доволі спрощеним і має обмежене застосування в економічній літературі.

Найбільш поширеним серед науковців і регуляторів є третій, комбінований підхід, який об'єднує елементи двох попередніх. Зокрема, його використовує Базельський комітет з банківського нагляду (БКБН), який визначає системно важливу фінансову установу (СВФУ) як таку, банкрутство або проблеми якої можуть завдати значних втрат усій фінансовій системі та економіці через її розмір, складність і системну взаємопов'язаність. Аналогічне визначення дає Рада з фінансової стабільності (РФС), зазначаючи, що некоректна діяльність або банкрутство таких установ можуть спричинити серйозні порушення у функціонуванні фінансової системи та негативно вплинути на економічну діяльність загалом.

Відповідно, В. Новікова характеризує СВБ як великі установи, тісно пов'язані з іншими банками, вихід яких з ринку може спричинити значні економічні збитки. Ф. Алексеров визначає їх як великі кредитні організації, банкрутство або суттєве погіршення фінансового стану яких може спровокувати серйозні проблеми у фінансовій системі та негативно позначитися на реальному секторі економіки.

Третій підхід розглядає не лише вплив системно важливого банку на фінансову систему та реальний сектор економіки, а й його роль у формуванні та поширенні системного ризику. Зокрема, І. Краснова та В. Лавренюк зазначають, що банк може вважатися системно важливим, якщо його неплатоспроможність

або раптове банкрутство спричиняє зростання системного ризику, серйозні порушення у фінансовій системі та/або негативні наслідки для економіки країни.

На нашу думку, цей підхід є найбільш універсальним, оскільки дозволяє оцінити «внесок» банку у системний ризик, а отже, визначити його потенційний негативний вплив на фінансовий сектор і економіку загалом. У цьому контексті важливо розглянути сутність системного ризику, для якого не існує єдиного загальноприйнятого визначення. В науковій літературі його трактування значно відрізняються, а підходи до аналізу зазвичай поділяються на три основні концептуальні напрями: макрорівневий, мікрорівневий та комбінований.

Кожен банк має потенціал стати важливим для фінансової системи, оскільки банкрутство навіть невеликого банку може негативно вплинути на фінансовий сектор і економіку. Це може викликати паніку серед клієнтів, втрату їхніх коштів і перенесення боргів на державу. Через це банківський сектор є одним із найбільш строго регульованих, і до діяльності банків висуваються різні вимоги. Однак виникнення системно важливих банків показує великий вплив їх діяльності на стабільність інших банків, фінансової системи та економіки в цілому. Це, в першу чергу, зумовлено економічними та соціальними факторами, які стали очевидними під час останньої світової фінансової кризи [42, с. 15].

Прості методи визначення системної важливості банку часто передбачають, що вона пропорційна його частці на фінансовому ринку. Однак дослідження, проведені Банком міжнародних розрахунків (БМР), показують, що існує нелінійна залежність між розміром банку і його впливом на рівень системного ризику. Це означає, що внесок банку в системний ризик зростає швидше, ніж його розмір.

Оцінка системної важливості банків дозволяє класифікувати банки за їхнім потенційним впливом на фінансову систему та економіку країни, поділяючи їх на кілька груп (наприклад, БКБН виділяє п'ять категорій ГСВБ з урахуванням системної важливості кожного банку), а також посилювати вимоги до регулювання та інтенсивність нагляду в залежності від зростання системної важливості.

Системно важливі банки слід розглядати з двох аспектів: мікро- та макропруденційного нагляду. З точки зору мікропруденційного нагляду, СББ - це банк, банкрутство якого призведе до значних втрат для його кредиторів і акціонерів. З макропруденційної точки зору, СББ - це банк з високим рівнем внеску в системний ризик, дефолт якого спричинить кризу інших фінансових інститутів, величезні втрати та загрожуватиме стабільності фінансової системи, негативно впливаючи на реальний сектор економіки.

До липня 2014 року в українському законодавстві існували два поняття, що визначали сутність великих банків: «системоутворювальний банк» і «системний банк». Згідно з Законом України «Про банки й банківську діяльність», системоутворювальним банком вважався банк, зобов'язання якого становлять не менше 10% загальних зобов'язань банківської системи. Однак після набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» від 4 липня 2014 року № 1586-VII, термін «системоутворювальний банк» був замінений на «системно важливий банк», під яким тепер розуміється банк, що відповідає критеріям, встановленим НБУ, і діяльність якого впливає на стабільність банківської системи України.

Проте, поряд із терміном «системно важливий банк», у законодавстві зберігається і термін «системний банк», який є його синонімом. Системним банком є банк (або інша фінансова установа), діяльність якого настільки критична для функціонування банківської системи України в цілому, що його відсутність або неплатоспроможність істотно позначається на роботі системи через великий обсяг операцій, розгалужену мережу філій та інші фактори.

На законодавчому рівні необхідно чітко розрізняти ці два терміни та уточнити визначення системно важливого банку. Термін «системний банк» слід замінити на «системно важлива фінансова установа», оскільки це визначення охоплює не лише банки, але й інші фінансові установи. Системно важлива фінансова установа – це така установа, неможливість функціонування якої значно

впливає на роботу фінансової системи та економіки України в цілому через великий обсяг її операцій, розгалужену мережу філій та інші фактори. Визначення системно важливого банку має бути таким: системно важливий банк – це банк, діяльність якого має вплив на стабільність банківської системи та економіки України в цілому та який відповідає критеріям розміру та фінансових взаємозв'язків, встановленим НБУ.

1.2. Вплив системно-важливих банків на банківську систему України

У сучасних умовах розвитку банківської системи важливим є раннє виявлення та запобігання системним ризикам для забезпечення її стабільності, а також уникнення фінансових криз. Виявилося, що в багатьох випадках накопичення диспропорцій та ризиків є наслідком діяльності системно важливих банків (СВБ), які можуть становити загрозу для стабільності банківської системи та економіки в цілому. Однією з причин світової фінансової кризи стало недостатнє увага до проблеми ідентифікації та регулювання СВБ з боку науковців і практиків, а також низький рівень теоретичного осмислення і практичної реалізації цих питань.

Після кризи 2008-2011 років питання визначення та регулювання діяльності системних банків стало надзвичайно актуальним у банківських системах світу. Це було зумовлено насамперед банкрутством інвестиційного банку «Lehman Brothers», що стало однією з основних причин перетворення фінансової кризи в США на глобальну. Щоб підтримати стабільність інших системно важливих банків у США, Федеральна резервна система була змушена надати підтримку та рефінансувати більшість з них. Для запобігання поглибленню фінансової кризи уряди багатьох країн були змушені рятувати найбільші банки. У зв'язку з цим, одним з найбільш важливих питань стало дослідження та регулювання діяльності СВБ, і Базельським комітетом було введено поняття глобальних системно важливих банків (G-SIBs) [54].

З економічної теорії та досліджень вітчизняних і зарубіжних учених відомо, що на стабільність банківської системи впливає безліч факторів. Одним із таких факторів є залежність фінансової та банківської системи від діяльності системно важливих банків (СВБ), що робить це дослідження надзвичайно актуальним.

Для визначення залежності банківської системи України від СВБ необхідно, перш за все, виокремити показники, які характеризують рівень розвитку цієї системи. На нашу думку, до таких показників можна віднести наступні:

По-перше, це показник фінансової глибини, що вимірюється як відношення загальних активів банків до ВВП. Цей показник фактично характеризує загальний розмір банківської системи країни. Він змінюється в залежності від того, який тип фінансової моделі домінує в країні — банкоцентрична чи ринково орієнтована.

По-друге, рівень розвитку банківської системи також оцінюється через показник кредитної глибини, який визначається як відношення кредитів, наданих банками, до ВВП. Цей показник відображає рівень активності банків на кредитному ринку. Важливо зазначити, що він також залежить від типу фінансової моделі: орієнтованої на фондовий чи банківський ринок.

По-третьє, на нашу думку, рівень довіри населення до банківської системи можна оцінити через показник співвідношення коштів клієнтів до ВВП. Цей показник відображає, наскільки схильне населення країни зберігати свої заощадження в банках, що, в свою чергу, характеризує рівень розвитку депозитного ринку.

По-четверте, при аналізі рівня розвитку банківської системи важливу роль відіграє оцінка ефективності діяльності комерційних банків, що традиційно обчислюється як відношення чистого прибутку до обсягу ресурсів, витрачених на його досягнення. Серед основних показників ефективності роботи банків більшість фахівців виокремлюють рентабельність власного капіталу (ROE, формула (1) і рентабельність активів (ROA, формула 2).

$$ROE = \frac{\text{Чистийприбуток}}{\text{Власнийкапітал}} \quad (1) \quad ROA = \frac{\text{Чистийприбуток}}{\text{Активибанку}} \quad (2)$$

Показник рентабельності власного капіталу є відношенням чистого прибутку банку до середньої величини його власного капіталу за певний період. Він відображає ефективність використання власних коштів, які були сформовані за рахунок акціонерного та додаткового капіталу, резервного фонду і нерозподіленого прибутку. Сенс показника ROE полягає в оцінці рівня віддачі (у вигляді чистого прибутку) від коштів, вкладених акціонерами в банк, а також від нерозподіленого прибутку, який спрямовується на розвиток бізнесу.

Показник рентабельності активів визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини активів банку за певний період. Він дозволяє оцінити ефективність активних операцій банку, зокрема, скільки чистого прибутку банк генерує на кожну гривню, вкладену в його активи — як фінансові (кредити фізичним і юридичним особам, міжбанківські кредити, цінні папери), так і нефінансові (основні засоби та нематеріальні активи). Цей показник дає змогу оцінити ефективність інвестицій банку в активи, що забезпечують формування прибутку.

Обидва зазначені показники пов'язані з оцінкою діяльності банку як економічного суб'єкта в цілому. Цей підхід відображається як у розрахунку чисельника показників (чистий прибуток - це підсумковий фінансовий результат діяльності банку після врахування процентних та непроцентних витрат, списання резервів, переоцінки активів і податкових платежів), так і у визначенні знаменника (активи банку - це його вкладення в різні фінансові інструменти, а також основні засоби і нематеріальні активи).

Таким чином, для регресійно-кореляційного аналізу результативними показниками будуть: співвідношення загальних активів до ВВП, співвідношення кредитного портфеля до ВВП, співвідношення коштів клієнтів до ВВП, а також показники ROA та ROE [59, с. 25].

Моделі, які використовують показники, визначені Національним банком України для ідентифікації системно важливих банків (СВБ), зокрема частку активів СВБ у банківській системі України, частку кредитних портфелів СВБ у банківській системі України та частку коштів клієнтів СВБ у банківській системі України, при точності моделей понад 50% та коефіцієнті множинної кореляції більше 70%, виявилися неадекватними і не впливають на визначені результуючі показники.

- Показник співвідношення загальних активів банків до ВВП відображає, наскільки банківська система сприяє розвитку економіки;
- Показник співвідношення наданих банками кредитів до ВВП показує, яку частину ресурсів банківська система спрямовує на кредитування економіки країни;
- Показник рентабельності активів визначається як відношення чистого прибутку до активів банку.

Таким чином, важливо зазначити, що фактори, такі як частка активів СВБ у банківській системі України, частка кредитних портфелів СВБ у банківській системі України та частка коштів клієнтів СВБ у банківській системі України, мають вплив на рівень рентабельності капіталу всіх банків. Зокрема, чим більша частка активів та кредитних портфелів системно важливих банків, тим вища рентабельність капіталу.

Отже, показники, визначені Національним банком України як основні для ідентифікації системно важливих банків, при аналізі їхнього впливу на розвиток банківської системи України виявилися суттєвими лише для таких показників, як співвідношення коштів клієнтів до ВВП та рентабельність капіталу, тобто для показників, що оцінюють формування ресурсної бази банку.

У сучасних умовах для регулятора важливим є завдання забезпечення ефективного контролю за діяльністю системно важливих банків. Пріоритетним є встановлення економічно обґрунтованих додаткових вимог до капіталу таких банків для підвищення їх здатності покривати додаткові збитки. Також можливе

створення додаткового уповноваженого органу на базі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для моніторингу впливу системно важливих банків на стабільність банківського сектору. Процес регулювання має враховувати не лише загальні характеристики банківського сектору (наприклад, концентрацію), а й важливість діяльності кожного банку, зокрема його роль у конкретному сегменті ринку чи в економіці в цілому.

1.3. Досягнення стабільності банківської системи

Кожна країна прагне до розвитку своєї економіки, і основою її економічних досягнень є фінансова стабільність, що безпосередньо залежить від ефективності банківської системи. Підхід до визначення поняття «стабільність банківської системи» може бути різним, оскільки воно може трактуватися як незмінність або тривале збереження певного стану чи рівня.

При розгляді фінансової стабільності важливо враховувати її характерні риси, зокрема особливості її функціонування як в стабільних умовах, так і під впливом зовнішніх шоків. На рисунку 1.1 представлені ознаки стабільної банківської системи. Під час виявлення таких ознак слід враховувати як кількісні аспекти (відповідність нормативним вимогам, мінімізація ризиків тощо), так і якісні характеристики, такі як рівень довіри, наявність стратегічних планів або комплексів заходів щодо врегулювання діяльності.

Сутність стабільності банківської системи полягає в ефективному виконанні завдань, що перед нею стоять. Основними завданнями є:

- створення грошей та регулювання грошової маси країни;
- забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів;
- забезпечення надійності та стабільності функціонування банківських установ для безперервного обслуговування економіки.



Рис. 1.1. Ознаки стабільності банківської системи

Банківська система вважається стабільною, якщо вона здатна ефективно виконувати свої функції та чітко реалізує свою роль в економіці країни, орієнтуючись на власний розвиток і реалізацію свого потенціалу. Важливим етапом у вивченні стабільності банківської системи є визначення основних елементів, які її забезпечують. Елементи забезпечення - це сукупність факторів, засобів та заходів, спрямованих на підтримку стабільності банківської системи в цілому. На нашу думку, варто виділити ключові елементи, які гарантують стабільність банківської системи.

Один з основних елементів забезпечення стабільності банківської системи - це пруденційний нагляд, який спрямований на забезпечення виконання банками законодавства України та дотримання встановлених нормативів, з метою уникнення кризових ситуацій у їхній діяльності. Важливу роль також відіграє правове регулювання та інформаційне забезпечення банківської діяльності. На нашу думку, розробка нормативно-правових актів НБУ, створення системи стимулів і санкцій за порушення законодавства, захист інтересів вкладників і

кредиторів, а також формування системи захисту інформації сприяють стабільності, запобіганню відпливу депозитів і зміцненню довіри громадян до банківської системи.

Фінансово стійким вважається банк, який має стабільний капітал, ліквідний баланс, є платоспроможним і відповідає вимогам до якості капіталу.

З огляду на проведені дослідження, можна зазначити, що в діяльності банківських установ існує низка недоліків і проблем. Серед найбільш актуальних з них - низький рівень капіталізації банків, що обмежує їхні можливості щодо збільшення обсягів кредитування, особливо в періоди, коли економіка потребує значної фінансової підтримки; незадовільна якість активів, оскільки основну частину активів складають кредитні вкладення, що підвищує кредитні ризики; постійний дисбаланс у структурі активів і пасивів, що знижує рівень банківської ліквідності; нерегулярний рівень прибутковості банків.

З огляду на це, важливо вжити заходів для запобігання входженню в українську банківську систему іноземних банків з низькою репутацією та незадовільними рейтингами. Також необхідно стимулювати приплив капіталу до банків через залучення коштів від акціонерів. Для цього слід забезпечити прозорість інформації про власників банків та підвищити загальний рівень відкритості і прозорості банків. Щоб уникнути проблемних кредитів, банкам слід регулярно здійснювати моніторинг кредитного портфеля та підтримувати постійну взаємодію з клієнтами. Оскільки приплив депозитів є основним джерелом функціонування банків, важливо створити механізми зовнішнього захисту депозитів, зокрема через спеціальні фонди, що гарантуватимуть повернення вкладів у разі банкрутства банку.

Висновки до розділу 1.

Поняття «системно важливий банк» активно використовується як національними, так і наднаціональними регуляторними органами та є предметом численних нормативних актів. Існує безліч визначень цього поняття, що призводить до активних наукових дебатів, що підкреслює необхідність і актуальність даного наукового дослідження.

Для виявлення залежності банківської системи України від системно важливих банків (СВБ) першочергово потрібно визначити показники, які характеризують рівень розвитку банківської системи. На нашу думку, до таких показників слід віднести наступні:

По-перше, показник фінансової глибини, що вимірюється як співвідношення загальних активів банків до ВВП і фактично відображає загальний розмір банківської системи країни. Цей показник варіюється в країнах з розвинутим фінансовим ринком залежно від типу фінансової моделі - банкоцентричної чи ринково орієнтованої.

По-друге, рівень розвитку банківської системи можна оцінити через показник кредитної глибини, що вимірюється як відношення наданих банками кредитів до ВВП. Цей показник демонструє активність банків на кредитному ринку і також залежить від типу фінансової моделі, орієнтованої на фондовий або банківський ринок.

По-третє, на нашу думку, рівень довіри населення до банківської системи можна оцінити через показник співвідношення коштів клієнтів до ВВП, який відображає, наскільки готове населення країни розміщувати свої заощадження в банках, що, в свою чергу, вказує на рівень розвитку депозитного ринку.

По-четверте, при аналізі розвитку банківської системи важливим є оцінювання ефективності роботи комерційних банків через показник співвідношення фінансового результату банку (чистого прибутку) до обсягу ресурсів, витрачених для його досягнення.

Сутність стабільності банківської системи проявляється через ефективне виконання поставлених завдань. Основними завданнями є:

- створення грошей та управління грошовою масою країни;
- забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів;
- гарантування надійності та стабільності роботи банківських установ для безперервного обслуговування економіки.

Стабільною є банківська система, яка здатна ефективно виконувати свої завдання, чітко реалізує свою роль в економіці країни та орієнтована на власний розвиток і використання свого потенціалу. Важливим етапом у дослідженні стабільності банківської системи є визначення основних елементів її забезпечення. Ці елементи включають сукупність факторів, інструментів та заходів, спрямованих на підтримку стабільності банківської системи в цілому. На нашу думку, до основних елементів стабільності банківської системи можна віднести кілька ключових аспектів.

Фінансово стійким вважається банк, який має стабільний капітал, ліквідний баланс, відповідає вимогам платоспроможності та задовольняє вимоги щодо якості капіталу.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ У 2021-2023 РОКАХ

2.1. Практика застосування критеріїв ідентифікації системно важливих банків

Глобальні трансформаційні процеси в банківській системі все більше впливають на концентрацію банківського капіталу. Наприклад, у США частка п'яти найбільших фінансових установ становить 23% від загальних активів, в Японії – 24%, а у Великобританії цей показник досягає 38%.

Одним із результатів концентрації є виникнення системно важливих банків (СВБ). За останні роки питання регулювання діяльності СВБ стало особливо актуальним і активно обговорюється на міжнародному рівні. Багато аспектів діяльності таких банків були розглянуті і регульовані міжнародними організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом (МВФ), Банком міжнародних розрахунків (BIS) та Радою з фінансової стабільності при групі країн Великої двадцятки (G20). Ці глобальні регулюючі органи мають розроблену методологію, яка дозволяє національним центральним банкам ефективно ідентифікувати та регулювати діяльність СВБ. Центральні банки на рівні країн повинні впроваджувати ці рекомендації та зміцнювати механізми ідентифікації й регулювання СВБ. У деяких розвинених країнах уже існують власні методики, але в Україні це питання залишається відкритим і потребує нормативного врегулювання.

Безсумнівно, великі банки демонструють високу ефективність, тоді як малі та середні банки мають більшу гнучкість. Проте потенційна системна загроза, яку створюють великі банки, перевищує переваги, які вони зазвичай пропонують своїм клієнтам і інвесторам. Швидке зростання таких установ, яке часто випереджає темпи розвитку економіки та бюджету держави, збільшує ризик

фінансового колапсу в разі їхнього банкрутства через нездатність покрити ризики. Регулюючі органи втрачають здатність ефективно контролювати пов'язані з цим ризики, а капітал цих банків, який повинен виступати буфером для системних ризиків, стає недостатнім та низької якості.

Це створює проблему недобросовісної поведінки системно важливих банків (moral hazard risk), які, потрапляючи в зону необґрунтовано високих ризиків, можуть сподіватися на підтримку держави в разі виникнення труднощів. Збільшення суверенних боргів, подальша інфляція, соціальна напруга та можливе підвищення податкового навантаження – це може стати ціною порятунку великих банків. Світова фінансова криза 2008 року, яка розпочалася в США, змусила усвідомити серйозність наслідків ризикованої діяльності системно важливих банків.

Підходи до визначення критеріїв системної важливості можемо згрупувати за ознаками наслідків діяльності або базовими характеристиками ідентифікації СВБ (див. рис. 2.1.).



Рис. 2.1. Критерії системної важливості банків

Якісний та індикаторний методи, що використовуються Базельським комітетом, є найпоширенішими в більшості країн світу (див. таблицю 2.1.). Їхня

популярність зумовлена простотою застосування та інтуїтивною зрозумілістю. Натомість методи мережевого аналізу та оцінки внеску банку в системний ризик є складнішими, оскільки вимагають використання економетричних інструментів. Важливо зазначити, що мережевий аналіз доцільно застосовувати на рівні регуляторних органів для оцінки ступеня взаємозв'язку між банківськими установами.

Таблиця 2.1.

Підходи та методи ідентифікації СВБ (за регіонами світу)

Підхід	Метод	Регіон			
		Країни Європи	Країни Азії	США, Канада	росія
Якісний	Метод експертних оцінок	+	+	+/-	-
Кількісний	Індикаторний	+	+/-	+	+/-
	Мережевий аналіз (network analysis)	+/-	-	+/-	-
	Оцінка частки банку в загальносистемному ризику	-	+/-	-	-

У липні 2014 року на законодавчому рівні було закріплено термін «системно важливий банк», що охоплює банки, які відповідають критеріям, встановленим Національним банком України, і чия діяльність впливає на стабільність банківської системи [2]. Впровадження цього поняття у вітчизняну практику є актуальним, оскільки воно базується на міжнародному досвіді та усуває необхідність використання раніше застосовуваних, але несумісних між собою визначень.

Наприкінці 2014 року Правління Національного банку України ухвалило Постанову «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» від 25 грудня 2014 року № 863 (далі – постанова № 863), яка визначає методику ідентифікації системно важливих банків відповідно до міжнародних стандартів. Для визначення національних системно важливих банків

(НСВБ) було виділено п'ять ключових показників, які всебічно відображають особливості банківської системи України (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2.

Показники ідентифікації НСВБ України

№	Назва показника	Коефіцієнт, %
1	Загальні активи	35
2	Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ	35
3	Кредити, надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією «А» (сільське господарство), «В»-«Е» (промисловість), «F» (будівництво)	15
4	Кошти, залучені від інших банків	7,5
5	Кошти, розміщені в інших банках	7,5

У 2011 році Базельський комітет з банківського нагляду розробив методичний документ під назвою «Глобальні системно важливі банки: методологія оцінки і вимоги щодо додаткового покриття збитків», що містить пояснення щодо ідентифікації таких банків. У 2013 році були опубліковані оновлені методичні рекомендації під тією ж назвою, які деталізують основні принципи оцінки системно важливих банків. У цих документах визначено групу обов'язкових індикаторів для глобальної ідентифікації СВБ. Національні регулятори можуть використовувати цей набір індикаторів у повному обсязі, адаптувати його або доповнити власними показниками відповідно до специфіки банківської системи (див. таблицю 2.3).

Методика, запропонована Базельським комітетом, базується на індикаторному підході, який охоплює різні аспекти діяльності банків, що можуть впливати на стабільність фінансової системи. Кожна категорія індикаторів має рівну вагу – 20%, і, за винятком категорії «розмір», включає кілька показників, що також мають рівномірний розподіл ваги всередині цієї категорії.

Таблиця 2.3.

Рекомендовані Базельським комітетом індикатори системної важливості

Категорія (частка/вага)	Індикатор	Частка (вага) Індикатора (%)
Міжнародна діяльність (20%)	Міжнародні вимоги	10
	Міжнародні зобов'язання	10
Розмір (20%)	Сукупні активи	20
Взаємопов'язаність (20%)	Фінансові активи	6,67
	Фінансові пасиви	6,67
	Частка ринкового фінансування (wholesale funding) у сукупних зобов'язаннях	6,67
Замінність/ інфраструктура фінансової установи (20%)	Активи на зберіганні в банку	6,67
	Обсяг розрахунків, здійснюваних через платіжні системи	6,67
	Обсяг розміщених заявок на ринку цінних паперів	6,67
Ступінь складності установи (20%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку	6,67
	Активи третього рівня	6,67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6,67

Значення кожного індикатора для окремого банку визначається у відносному вимірі – шляхом обчислення частки показника цього банку у загальному значенні відповідного показника для всієї вибірки банків. Кожен індикатор зважується згідно з встановленими коефіцієнтами. У світовій практиці застосовуються й інші методи, зокрема ті, що спрямовані на ідентифікацію системно важливих банків на національному рівні.

Європейські та американські експерти розробили алгоритм «DebtRank», який дозволяє оцінювати рівень ризику, що виникає у разі банкрутства певного банку, та визначати, яку частку ринку це зачепить. Однак для ефективного використання цього підходу необхідна детальна інформація про всі банки, їхні кредитні портфелі, фінансові угоди та перехресне володіння активами. За умови

надання цих даних центральному банку, алгоритм «DebtRank» може працювати в режимі реального часу, прогножуючи можливість настання фінансової кризи.

Подібний підхід використовується і в методиці мережевого аналізу «SinkRank», розробленій К. Сорамакі. Ця модель ґрунтується на використанні ланцюгів Маркова для аналізу міжбанківських платежів і дозволяє оцінити рівень взаємозалежності між банками в межах фінансової системи.

Щоб розпочати процес ідентифікації банку як національно системно важливого, необхідно спершу визначити найбільші банки України, проаналізувавши ключові показники їхньої діяльності, зокрема їхню частку в активах та зобов'язаннях банківської системи.

Великі банки відіграють центральну роль у фінансовій системі країни. Завдяки залученню значних обсягів коштів населення, вони виступають основними учасниками кредитного ринку, міжбанківських розрахунків і процесів інвестування. Однак їхня діяльність має і негативні аспекти, серед яких надмірна концентрація активів та капіталу, а також підвищена ймовірність системних ризиків, зокрема ефекту доміно.

В Україні існує кілька механізмів поширення системного ризику:

1. Паніка серед вкладників – масовий відтік депозитів призводить до втрати ліквідності, що унеможлиблює виконання банком зобов'язань перед клієнтами та контрагентами.

2. Взаємозв'язок банків через кореспондентські відносини. Збої у здійсненні міжбанківських розрахунків у великому банку можуть призвести до підвищення операційного ризику як для нього самого, так і для його контрагентів.

3. Проблеми з ліквідністю у великому банку можуть спровокувати аналогічні труднощі в інших банках-контрагентах, що сприятиме «ефекту зараження» та виникненню кредитного ризику.

Таким чином, виділення групи системно важливих банків і впровадження Національним банком України методики їхньої ідентифікації є необхідним кроком для посилення стійкості банківської системи. Однак для підвищення

ефективності цього процесу необхідно продовжити адаптацію методики до особливостей функціонування українських банків, визначивши рівні їхньої системної важливості. Крім того, слід розробити нормативну базу для регулювання діяльності НСВБ з урахуванням специфіки національного фінансового сектору та створити детальний план реалізації цих заходів.

2.2. Аналіз інструментів регулювання банківської діяльності в Україні

Останні роки стали серйозним випробуванням для банківської системи України: повномасштабне вторгнення та окупація частини території, пандемія, реформи у банківському секторі, а також фінансові кризи 2007–2008 та 2014–2015 років. Усі ці чинники свідчать про наявність проблем зі стійкістю банківської системи та вказують на необхідність удосконалення механізмів її регулювання.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», головна мета регулювання банківської сфери полягає у забезпеченні стабільності та розвитку банківської системи, створенні конкурентного середовища на фінансовому ринку, захисті прав вкладників і клієнтів, а також у підтримці економічного зростання країни та вітчизняного виробника.

Інструменти регулювання банківської діяльності являють собою комплекс заходів, які застосовуються державними регуляторами для забезпечення стійкості та ефективності банківської системи, а також захисту інтересів вкладників. Ці заходи поділяються на протекційні та превентивні.

Протекційні (захисні) заходи спрямовані на зміцнення довіри вкладників і застосовуються в умовах загрозливих ситуацій. До них належать функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, створення резервів банками для покриття можливих втрат, а також механізм рефінансування.

Превентивні заходи, своєю чергою, обмежують доступ до банківської діяльності шляхом запровадження нормативних вимог, лімітів на банківські операції, регулювання структури та обсягу капіталу, а також заходів із

диверсифікації ризиків. Важливо зазначити, що ефективність протекційних заходів значною мірою залежить від якісної реалізації превентивних механізмів.

Одним із ключових інструментів регулювання банківської діяльності є резервні вимоги, які передбачають встановлення державою мінімального рівня резервів, що банки повинні утримувати на рахунках у центральному банку. Це сприяє підтримці ліквідності банків і зменшенню ризику їхнього банкрутства.

Станом на лютий 2023 року норматив обов'язкового резервування для коштів на вимогу та поточних рахунків зріс із 5% до 10% у національній валюті та з 15% до 20% в іноземній валюті. Для строкових коштів на рахунках юридичних і фізичних осіб норматив у національній валюті залишився на рівні 0%, а в іноземній – на рівні 10%.

Як видно з рис. 2.2, сума обов'язкових резервів банків поступово зростала – з 44,3 млрд грн на початку 2017 року до 69,4 млрд грн наприкінці 2022 року. У лютому 2023 року, внаслідок підвищення нормативу резервування, цей показник збільшився на 107% і досяг 144 млрд грн.

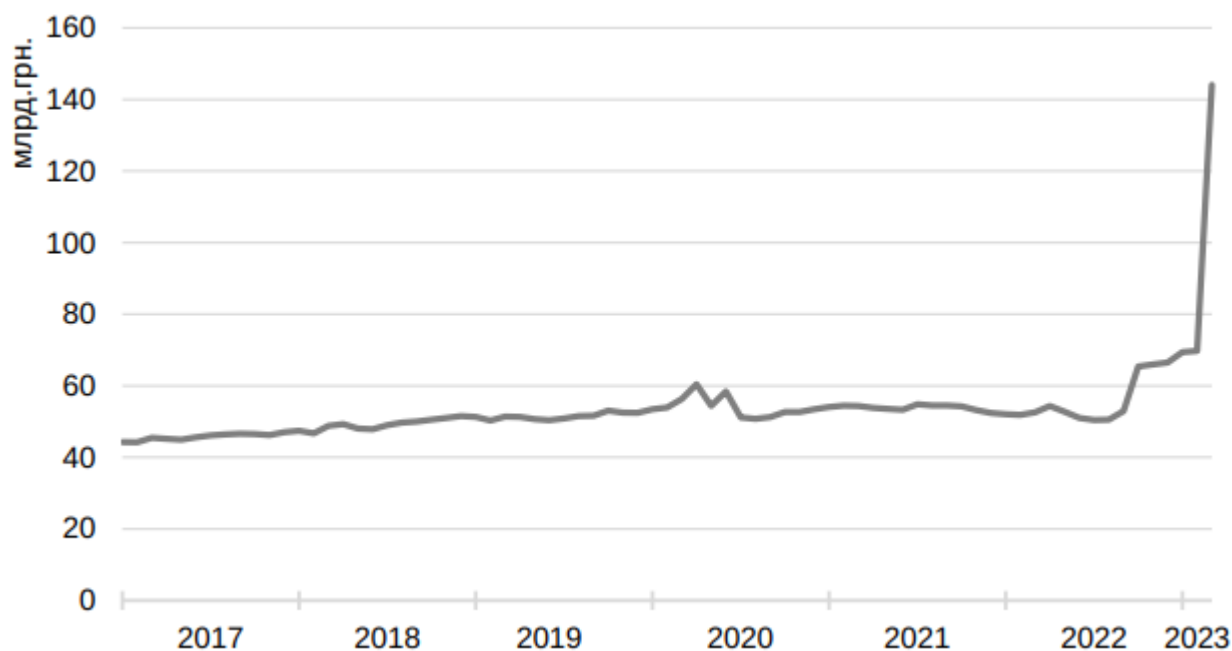


Рис. 2.2. Динаміка обов'язкових резервів банків України 2017–2023 рр.

Збільшення обов'язкових резервів банків в Україні може мати такі наслідки:

- Зниження ліквідності банків, оскільки значна частина їхніх коштів буде заблокована в резервах. Це може спричинити зростання вартості кредитів і зменшення їх доступності для клієнтів.
- Зменшення рентабельності банків, адже вони втратять можливість використовувати ці кошти для кредитування та інвестування, що негативно вплине на їхній прибуток.
- Скорочення кредитного ризику, оскільки наявність більшого обсягу резервів підвищує здатність банків покривати можливі втрати.
- Зниження рівня інфляції, адже обмеження обсягу грошей в обігу скорочує можливість банків видавати нові кредити, що зменшує інфляційний тиск.
- Посилення фінансової стабільності, оскільки наявність додаткових резервів дозволяє банкам ефективніше покривати потенційні втрати та знижує ризик їхньої неплатоспроможності.
- Наступним елементом регулювання банківської діяльності є встановлення Національним банком України (НБУ) економічних нормативів, спрямованих на забезпечення стабільності та безпеки банківської системи. Нормативи достатності капіталу (Н2 та Н3) визначають мінімальний рівень капіталу банку щодо його ризикових активів і є основними економічними показниками, що гарантують стійкість банків і захист від ризиків. Як видно з табл. 2.4, середнє значення економічних нормативів для банківського сектору відповідає вимогам або знаходиться в межах встановлених нормативів.
- Капітал банку повинен включати елементи з різним рівнем ліквідності та ризику. Наприклад, він може поділятися на загальний капітал, додатковий капітал і резерви. НБУ встановлює обмеження на рівень ризикових активів, які можуть бути покриті капіталом банку, що забезпечує фінансову стійкість банку та захист коштів вкладників.

Таблиця 2.4.

Динаміка банківських нормативів України 2019–2023 рр.

Норматив		За станом на					Зміна 2019 до 2023	
		01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021	01.01. 2022	01.01. 2023	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Н1	Регулятивний капітал (млн грн)	124984,7	150313,8	182283,6	211742,3	211091,1	86106,4	0,69 п.п
Н2	Норматив достатності регулятивного капіталу (не менше 10%)	16,52	19,66	21,98	18,01	19,68	3,2 п.п	0,19 п.п
Н3	Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	10,43	13,50	15,67	11,99	13,12	2,7 п.п	0,26 п.п
Н7	Норматив макс. розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	19,26	17,61	19,14	18,60	17,80	-1,5	-0,08 п.п
Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	192,41	105	87,39	72,35	86,33	-106,1 п.п	-0,55 п.п
Н9	Норматив макс. розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами (не більше 25%)	9,87	7,02	4,10	3,71	2,81	-7,1 п.п	-0,72 п.п

Продовження табл 2.4.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0,0005	0,0002	0,0002	0,0005	0,0000	0,0 п.п	-1 п.п
Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	0,15	0,13	0,10	0,17	0,02	-0,1 п.п	-0,87 п.п

Національний банк України визначає мінімальний розмір регулятивного капіталу для банків залежно від рівня ризиків, з якими вони працюють. У 2020 році НБУ знизив вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу з 500 млн грн до 200 млн грн. Як видно з таблиці 2.4, за останні п'ять років регулятивний капітал банків України зріс на 86,1 млрд грн. Основною причиною цього є зміни в регуляторному середовищі, які були впроваджені у відповідь на розвиток фінансової системи країни та відповідність міжнародним стандартам. Зокрема, згідно з вимогами Базельського комітету з банківського нагляду, українські банки повинні підтримувати достатній рівень регулятивного капіталу для забезпечення стабільності фінансової системи під час стресових ситуацій.

Окрім того, для регулювання банківської діяльності застосовується макропруденційна політика, спрямована на запобігання накопиченню та реалізації системних ризиків у фінансовому секторі, а також підвищення його стійкості. Головною метою макропруденційної політики є забезпечення фінансової стабільності. Хоча вона не може повністю усунути системні ризики, її мета — не допустити їх накопичення та зменшити вплив. Деякі інструменти макропруденційної політики в Україні почали застосовуватися ще в 2000-х роках, коли були введені банківські нормативи, зокрема регулятивний капітал згідно з вимогами Базеля І.

У 2020 році НБУ планував впровадити нові макропруденційні інструменти, але через пандемію коронавірусу це було відстрочено. Мова йде про буфер консервації капіталу та буфер системної важливості. У березні 2021 року до переліку буферів капіталу, введених у 2015 році (консервації, контрциклічного та системної важливості), був доданий буфер системного ризику, який має формуватися для пом'якшення впливу нециклічних системних ризиків. Планувалося, що НБУ відновить формування цих буферів у першому кварталі 2022 року, але через військову агресію Росії цього не сталося. Для контролю за формуванням банками цих буферів НБУ ввів поняття «комбінований буфер капіталу», що визначається як сукупний розмір встановлених для банку буферів капіталу.

Ключовим кроком для забезпечення фінансової стабільності системно важливих банків стало введення загальноприйнятого світового нормативу для короткострокової ліквідності LCR (Liquidity Coverage Ratio). Цей коефіцієнт показує частку ліквідних активів банку, які є достатніми для покриття наднормативного відтоку коштів протягом 30 днів під час кризових ситуацій. З переходом банків до розрахунку коефіцієнта LCR було скасовано економічні нормативи миттєвої ліквідності (Н4) та поточної ліквідності (Н5) з 2 вересня 2019 року. Коефіцієнт LCR обчислюється як відношення високоякісних ліквідних активів до чистого відтоку грошових активів за 30 днів і має перевищувати 100%.

Запровадження LCR дозволяє ефективніше управляти ризиками ліквідності, створюючи для банків додатковий запас міцності, що допомагає протистояти відтоку капіталу та забезпечувати стабільну роботу, особливо в процесі кредитування. Як показано на рисунку 2.3, коефіцієнт LCR всіх системно важливих банків перевищує 100% протягом останніх трьох років. Така тенденція є позитивною, оскільки всі СББ мають достатній рівень ліквідності..

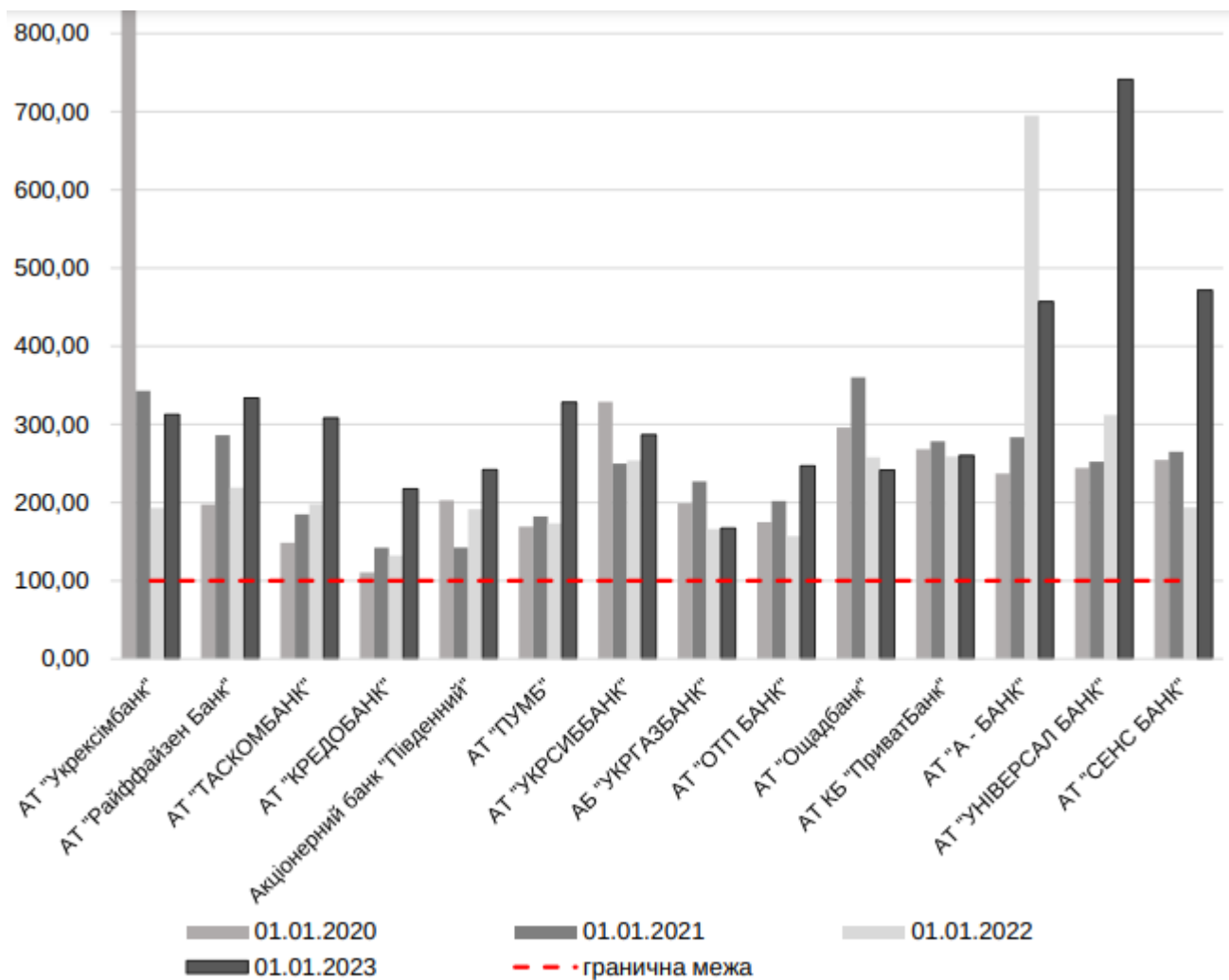


Рис. 2.3. Динаміка LCR системно важливих банків України за 2020–2023 рр.

Можливими причинами змін показника LCR банку можуть бути:

- зміни в діяльності банку: варіації в розмірі активів, термінах погашення позик чи зобов'язань можуть впливати на LCR;
- зміни на ринку: негативні зміни на фінансових ринках можуть призвести до додаткових витрат на погашення зобов'язань або збільшення готівкових резервів, що також відобразиться на показнику LCR;
- зміни в регуляторній політиці, що стосуються ліквідності банку;
- зміни в структурі зобов'язань: коливання в складі зобов'язань, такі як зміни в розмірах депозитів або кредитів, можуть вплинути на LCR;
- зміни в управлінні ризиками: погане управління ризиками може призвести до зниження ліквідності і, як наслідок, змінити показник LCR.

Дослідження виявило велику різноманітність інструментів регулювання банків в Україні на макро- та мікрорівнях. Застосування цих інструментів забезпечує ефективне регулювання банківського сектора країни. Однак є деякі недоліки в їх використанні, що вимагає їх удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та практики банківського регулювання.

2.3. Оцінка частки системно важливих банків в банківському ринку

В умовах постійних економічних та геополітичних загроз визначення та нагляд за системно важливими банками є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки. Це допомагає уникнути можливих криз і зменшити ризики для всієї фінансової системи. Одним із важливих кроків для стабільності банківської системи є ідентифікація системно важливих банків (СВБ). В Україні перелік таких банків визначається Національним банком на основі даних на 1 січня згідно з Положенням про порядок їх визначення, затвердженим постановою НБУ № 863 від 25 грудня 2014 року (із змінами). На міжнародному рівні Рада з фінансової стабільності спільно з Базельським Комітетом та національними органами визначає глобальні системно важливі банки відповідно до методології Базельського Комітету «Міжнародні системно важливі банки: оновлена методологія оцінки та вимоги щодо здатності поглинати додаткові збитки» від 5 липня 2018 року. У 2023 році Національний банк України на основі моніторингу діяльності визначив перелік важливих об'єктів платіжної інфраструктури в країні.

Національний банк затвердив перелік системно важливих банків на 2024 рік, до якого, як і в 2023 році, увійшло 15 банків. Тобто кількість банків, визнаних НБУ системно важливими, залишилась незмінною. Однак один із таких банків, Сенс Банк, змінив форму власності з приватної на державну.

Протягом 2023 року НБУ також провів стрес-тестування всіх системно важливих банків і виявив, що трьом з них необхідно значно збільшити рівень достатності капіталу. Це стосується Укрексімбанку, Укргазбанку та Сенс Банку.

Що стосується визначення системно важливих банків, то за класифікацією НБУ, СББ — це фінансова установа, діяльність якої значно впливає на стабільність усієї банківської системи. Проблеми в роботі такого банку або його банкрутство можуть викликати ефект доміно, що негативно позначиться на всьому банківському секторі. Тому НБУ особливо ретельно контролює діяльність цих банків і вводить для них додаткові регуляторні вимоги.

Зокрема, до таких вимог належать:

1. Буфер системної важливості – додаткове зобов'язання щодо основного капіталу. Банк повинен формувати цей буфер понад нормативне значення достатності основного капіталу (показник НЗ, який зазвичай не має бути меншим за 7%). Цей буфер підвищує здатність банку покривати непередбачені збитки, що знижує ризик банкрутства та обмежує масштаби негативних наслідків.

2. Більш суворий норматив максимального кредитного ризику на одного контрагента (Н7), який не може перевищувати 20%, тоді як стандартне значення цього нормативу становить 25%.

Ці посилені вимоги починають діяти з 1 січня наступного року після того, як банк отримує статус системно важливого, і залишаються чинними ще 12 місяців після втрати такого статусу.

Як було зазначено раніше, у 2024 році в Україні визначено 15 системно важливих банків. До цього списку увійшли всі державні банки (зокрема, ПриватБанк, Ощадбанк, Укрексімбанк) та великі приватні банки, більшість з яких мають іноземний капітал (наприклад, Укрсиббанк, Райффайзен Банк, ОТП Банк).

Загалом розподіл системно важливих банків за формою власності виглядає так: 64% активів належить державним СББ, а решта 36% активів припадає на приватні СББ (див. рис. 2.4.).



Рис. 2.4. Розподіл активів системно важливих банків станом на 01.02.2024 р.

Станом на 1 лютого 2024 року загальний обсяг активів системно важливих банків досяг 2,9 трлн. грн., що складає 88% від усіх активів банківської системи України.

Варто зазначити, що всі системно важливі банки є прибутковими. У січні 2024 року їхній сумарний чистий прибуток становив 15 млрд. грн., що складає майже 90% від загального чистого прибутку банківської системи за перший місяць року.

Найбільші прибутки серед СВБ отримали ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк – 5,9 млрд. грн., 1,6 млрд. грн. і 1,1 млрд. грн. відповідно. Найменший чистий прибуток зафіксували Таскомбанк, Кредобанк та А-Банк – 62 млн. грн., 222 млн. грн. і 265 млн. грн. відповідно.

Загалом на 1 лютого 2024 року системно важливі банки акумулювали 2,1 млрд. грн. коштів клієнтів, що включає як строкові депозити, так і кошти на рахунках до запитання та поточних рахунках (див. табл. 2.5.).

Таблиця 2.5.

Кошти клієнтів у системно важливих банках станом на 01.02.2024 року

№ з/п	Банк	Сума коштів клієнтів, млрд. грн.
1	2	3
1	А-Банк	201,0
2	Банк КредитАгроколь	92,0
3	Кредобанк	45,3
4	ОТП Банк	80,1
5	Ощадбанк	298,0
6	Банк Південний	42,8
7	Приватбанк	523,1
8	Банк ПУМБ	122,0
9	Райффайзен Банк	160,0
10	СенсБанк	95,4
11	ТаскомБанк	28,4
12	Укргазбанк	153,0
13	УкрексімБанк	207,7
14	УкрСиббанк	119,9
15	Універсал Банк	90,9

Отже, частка коштів у системно важливих банках складає понад 87% від загальної суми коштів клієнтів на рахунках усіх платоспроможних банків.

Варто зазначити, що до складу СВБ входять фінансові установи, які залучили найбільші обсяги коштів від населення (дані на 1 лютого): ПриватБанк (378 млрд. грн.), Ощадбанк (184 млрд. грн.), Універсал Банк (63 млрд. грн.), Райффайзен Банк (59 млрд. грн.), Сенс Банк (47 млрд. грн.).

Станом на 1 лютого 2024 року кредитний портфель СВБ досяг 602 млрд. грн., що становить 88% від усіх кредитів, виданих платоспроможними банками на цю дату (див. табл. 2.6.).

Таблиця 2.6.

Кредитні портфелі системно важливих банках станом на 01.02.2024 року

№ з/п	Банк	Сума коштів клієнтів, млрд. грн.
1	2	3
1	А-Банк	95,9
2	Банк КредитАгроколь	88,8
3	Кредобанк	75,7
4	ОТП Банк	62,9
5	Ощадбанк	33,7
6	Банк Південний	51,8
7	Приватбанк	11,4
8	Банк ПУМБ	19,9
9	Райффайзен Банк	24,5
10	СенсБанк	11,7
11	ТаскомБанк	52,4
12	Укргазбанк	33,5
13	УкрексімБанк	16,0
14	УкрСиббанк	13,9
15	Універсал Банк	9,8

Отже, у кредитному портфелі системно важливих банків позики юридичним особам (корпоративним клієнтам) складають близько 74%.

Також варто зазначити, що державні системно важливі банки мають рівень проблемної заборгованості (NPL), який перевищує середній показник по ринку, що становить 37%. Зокрема, частка NPL у кредитному портфелі ПриватБанку складає 60%, Ощадбанку – 46%, Укрексімбанку – 43%, Сенс Банку – 42%, Укргазбанку – 32% (див. табл. 2.7.).

Таблиця 2.7.

Кредитні портфелі системно важливих банках станом на 01.02.2024 року

№ з/П	Банк	%
1	2	3
1	А-Банк	14,8
2	Банк КредитАгроколь	15,4
3	Кредобанк	18,2
4	ОТП Банк	22,5
5	Ощадбанк	46,0
6	Банк Південний	13,3
7	Приватбанк	60,0
8	Банк ПУМБ	12,9
9	Райффайзен Банк	14,7
10	СенсБанк	41,8
11	ТаскомБанк	23,0
12	Укргазбанк	31,6
13	УкрексімБанк	43,0
14	УкрСиббанк	19,2
15	Універсал Банк	4,8
	<i>Середній рівень NPL по системі</i>	36,8

Серед СВБ із приватним капіталом найбільша частка NPL в ОТП Банку, Укрсиббанку та Кредобанку.

Висновки до розділу 2.

Безсумнівно, великі банки демонструють високу ефективність, тоді як малі та середні банки відрізняються гнучкістю. Проте, потенційні системні ризики, пов'язані з великими банками, значно переважають ті переваги, які вони, як правило, надають клієнтам і інвесторам. Якщо великі банки продовжують своє зростання, часто швидше за економіку і державний бюджет, це може призвести до загрози колапсу всієї фінансової системи у разі їх банкрутства через неспроможність покрити ризики. В таких випадках регулятори втрачають контроль над ризиками діяльності таких установ, а їхній капітал, який має

виступати буфером від системних ризиків, стає не тільки недостатнім, а й ненадійним.

Методика ідентифікації системно важливих банків, розроблена Базельським комітетом, передбачає застосування індикаторного підходу. Використані індикатори оцінюють різні аспекти банківської діяльності, які можуть ставити під загрозу стабільність фінансової системи. Кожна категорія індикаторів має однакову вагу (20%), при цьому всі показники в категорії, за винятком «розміру», мають рівну частку.

У 2020 році НБУ планував впровадити нові макропруденційні інструменти, однак пандемія коронавірусу відстрочила їх введення. Це стосується таких інструментів, як буфер консервації капіталу та буфер системної важливості. У березні 2021 року до вже введених у 2015 році буферів капіталу (консервації, контрциклічного та системної важливості) було додано буфер системного ризику, мета якого - пом'якшити вплив нециклічних системних ризиків. Про відновлення формування цих буферів НБУ мав повідомити в I кварталі 2022 року, але через військову агресію Росії це не відбулося. Також, для контролю за формуванням банками цих буферів, НБУ запровадив поняття «комбінований буфер капіталу», що визначається як сумарний розмір усіх капітальних буферів, встановлених для конкретного банку.

Національний банк затвердив перелік системно важливих банків на 2024 рік. Як і в 2023 році, в нього увійшло 15 банків, тобто кількість системно важливих банків залишилась незмінною. Водночас один з цих банків - Сенс Банк - змінив форму власності з приватної на державну. Окрім того, НБУ провів стрес-тестування всіх системно важливих банків у 2023 році і виявив, що трьом із них необхідно суттєво підвищити рівень достатності капіталу. Це стосувалося Укрексімбанку, Укргазбанку та Сенс Банку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

3.1. Міжнародний досвід побудови системи регулювання системно важливих банків та його адаптація в Україні

Незважаючи на численні попередження науковців щодо загроз і ризиків, пов'язаних з недостатнім регулюванням банківського сектору, особливо щодо діяльності системно важливих банків, владні та бізнесові структури у всіх країнах світу проігнорували ці сигнали. Банківська система першою реагує на зміни економічних циклів, відображаючи фінансово-економічний стан держави. Висока економічна та соціальна значущість банківської діяльності, а також відповідальність банків, зокрема системно важливих, перед суспільством, підкреслюють необхідність створення ефективного банківського нагляду. Впровадження дієвого нагляду і регулювання для системно важливих банків сприятиме їх стабільній роботі та забезпечить довгострокову стабільність як банківської системи, так і економіки країни [19, с. 25].

Оцінюючи іноземний досвід регулювання системно важливих банків, можна виділити чотири основні підходи до їх регулювання:

1. консервативний;
2. збалансований (помірний, компромісний);
3. агресивний;
4. м'який.
5. Консервативний підхід є найменш поширеним сьогодні і часто зустрічається в країнах, які ще не розпочали регулювання системно важливих банків (наприклад, в Україні до 2015 року використовувався саме цей підхід). Він є менш ефективним, оскільки ігнорування діяльності системно важливих банків призводить до їх стихійного розвитку та постійного збільшення рівня їх

важливості, що, в кінцевому підсумку, підвищує їх вплив на стабільність банківської системи та економіку в цілому.

6. Агресивний підхід передбачає радикальні регуляторні заходи, спрямовані на недопущення виникнення та функціонування системно важливих банків. У разі їх появи застосовуються заходи примусової реорганізації, включаючи поділ банків на менші структури (наприклад, за видами бізнесу або географічними регіонами). Хоча цей підхід є дієвим, він обмежує конкуренцію на банківському ринку і уповільнює розвиток банківського сектору та економіки загалом. Така практика колись використовувалася в США, але була замінена на більш м'яку політику. Екс-голова Федеральної корпорації страхування вкладів США (FDIC) Шейла Бейр вважає, що потрібно покінчити з принципом «занадто велике, щоб збанкрутувати» і що банківські холдинги повинні нести відповідальність за банкрутство та проходити таку ж процедуру ліквідації, як і звичайні банки.

М'який або стимулюючий підхід полягає в активному лобіюванні інтересів системно важливих банків і вжитті регуляторних заходів для підтримки їхньої діяльності навіть при порушеннях. З одного боку, такий підхід сприяє швидкому розвитку банківського сектору та реального економічного сектору, а також активізує інновації, оскільки СВБ мають великі ресурси та доступ до іноземного капіталу і технологій. З іншого боку, збільшення розмірів і масштабів СВБ призводить до підвищення їхнього впливу на стабільність банківського сектору, оскільки вони можуть збільшувати ризикові операції в гонитві за надприбутками, використовуючи можливість маніпулювання державною підтримкою при виникненні проблем. Цей підхід не набув широкого поширення у світі, оскільки, окрім своїх переваг, має суттєві недоліки і може призвести до краху економіки в цілому.

Збалансований підхід є найпоширенішим у світі і полягає в тому, щоб дати системно важливим банкам можливість конкурувати та ефективно функціонувати на ринку, при цьому застосовуючи до них більш строгі вимоги та обмеження. Це

включає обмеження на концентрацію, додаткові буфери капіталу, підвищене оподаткування, вимоги до управління ризиками та частіший і детальніший моніторинг (зокрема введення кураторів і щоденне відстеження їх діяльності). Цей підхід вважається оптимальним, оскільки поєднує переваги різних моделей. Проте його недоліком є потенційний ризик прийняття недостатньо обґрунтованих рішень на рівні регулятора, таких як розробка методик, що не відповідають національним умовам, проведення стрес-тестів на ненадійних сценаріях або надання системно важливим банкам надмірної свободи або, навпаки, обмеження їхніх ринкових можливостей. Це може призвести до спотвореного або неповного розуміння їхньої системної важливості та впливу на економіку країни. Така модель була врахована в методичних рекомендаціях Базельського комітету.

Методичні рекомендації Базельського комітету визначають основні принципи регулювання діяльності системно важливих банків:

1. запровадження заходів для зменшення морального ризику шляхом ефективного регулювання та політики державної підтримки;
2. встановлення підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття потенційних збитків (вимога більшої здатності поглинати збитки – HLA);
3. забезпечення інтенсивного і ефективного банківського регулювання та нагляду;
4. розробка та впровадження превентивних заходів для регулювання та нагляду за системно важливими банками;
5. забезпечення достатнього рівня стабільності банківської системи для протидії економічним шокам.

Однак впровадження заходів, запропонованих Базельським комітетом для покращення регулювання системно важливих банків, супроводжується рядом проблем, які потребують вирішення. Аналіз реалізації цих вимог у таких країнах, як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція,

Швейцарія, Велика Британія, США, Канада, Індія, Сінгапур та Південна Африка виявив кілька основних проблем:

а) необхідність розробки чітких та прозорих наглядових стратегій і пріоритетів для більш об'єктивної оцінки ефективності наглядової політики;

б) необхідність встановлення ефективного та конструктивного діалогу з банками на високому рівні для реалізації наглядових рішень і оцінки ризиків;

в) забезпечення належної якості даних, які надаються контролюючим органам, для ефективного аналізу, оцінки бізнес-моделі банку, його стратегії та слабких місць;

г) підвищення рівня міжнародного співробітництва між контролюючими органами, переглядаючи і пояснюючи цілі, яких можна досягти завдяки тісній співпраці;

д) необхідність підвищення ефективності управління змінами, пов'язаними з новим підходом до регулювання і нагляду за СВБ, включаючи забезпечення достатніх бюджетних ресурсів, створення необхідного програмного забезпечення і підготовлених, досвідчених кадрів.

Базельський комітет та Рада з фінансової стабільності активно працюють над усуненням згаданих недоліків у системі регулювання та нагляду за системно важливими банками (СВБ) як на глобальному, так і на національному рівнях. Врахування міжнародного досвіду та рекомендацій цих організацій є важливим кроком у формуванні ефективного регулювання СВБ в Україні, що сприятиме стабільності банківського сектору країни.

Згідно з принципами Базельського комітету, при розробці системи нагляду за національними СВБ слід дотримуватися таких основних положень:

- нормативно-законодавче закріплення методологічних принципів та мотивації, на основі яких визначено диференційований рівень НЛА;
- рівень НЛА, що застосовується до банку, має бути пропорційним його системній важливості.

Регулятор повинен узгодити процедуру ідентифікації Г-СВБ та Н-СВБ у межах своєї юрисдикції.

Регулятор країни, де зареєстровано материнську компанію банку, має встановити вимоги щодо рівня НЛА, аналогічні тим, що застосовуються до материнської компанії та/або консолідованої групи.

Регулятор країни перебування банку повинен визначити вимоги щодо рівня НЛА для субконсолідованого рівня або рівня дочірньої компанії.

Регулятор країни, де зареєстрований материнський банк, має провести перевірку рівня капіталізації материнського банку, незалежно від того, розглядається він окремо чи вимоги щодо рівня НЛА застосовуються до дочірніх компаній.

Якщо банк має подвійний статус (Н-СВБ та Г-СВБ), регулятор країни походження має встановити вищі вимоги з двох можливих рівнів НЛА.

У випадку, коли дочірня компанія банку є Н-СВБ в іншій країні, регулятори країни походження та країни перебування повинні домовитися про координацію зусиль і співпрацю у встановленні вимог до відповідного рівня НЛА в межах нормативно-правових актів, що діють у країні, де банк веде свою діяльність.

Вимоги щодо рівня НЛА мають бути виконані повністю за рахунок акціонерного (базового) капіталу першого рівня.

Регулятор має право встановлювати додаткові вимоги та інші наглядові заходи, які вважає необхідними, для зменшення ризиків, пов'язаних з діяльністю СВБ.

Вдосконалення банківського регулювання та нагляду в Україні має відбуватися через три основні напрямки: макропруденційне регулювання, моніторинг банківської системи та системно важливих банків (СВБ), а також спеціалізований нагляд за СВБ.

Регулятор, у свою чергу, проводить моніторинг і аудит щодо виконання банками вимог до капіталу. Це здійснюється через запит необхідних аналітичних даних, які потім аналізуються для отримання відповідних висновків.

3.2. Регулювання системно важливих банків у підтриманні стабільності банківської системи України

У сучасних умовах розвитку банківської системи важливим є питання раннього виявлення та попередження системних ризиків для забезпечення стабільності її функціонування та запобігання фінансовим кризам. Більшість центральних банків не змогли передбачити та розробити чітку систему заходів для подолання системних ризиків, які вплинули не лише на банківську, але й на всю фінансову систему. Виявилося, що багато диспропорцій та ризиків виникають через діяльність системно важливих банків, що становлять загрозу для стабільності як банківської системи, так і економіки. Однією з причин світової фінансової кризи стало недостатнє регулювання системно важливих банків з боку науковців і практиків, а також недостатня теоретична розробка і практична реалізація відповідних заходів.

Міжнародний досвід та вимоги глобальних органів регулювання діяльності системно важливих банків (СВБ) стимулюють вітчизняний центральний банк звертати увагу на це питання. Хоча регулюванню СВБ в Україні не приділялося достатньо уваги, були все ж впроваджені кілька позитивних кроків:

1. Визначення терміну «системно важливий банк» у Законі України «Про банки і банківську діяльність»;
2. Створення в структурі НБУ Департаменту фінансової стабільності;
3. Затвердження Постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 від 25 грудня 2014 року;
4. Проведення стрес-тестування найбільших банків України для визначення необхідного рівня докапіталізації;
5. Визначення та закріплення розміру додаткових вимог до капіталу (буфер системної важливості згідно з Постановою НБУ «Про затвердження змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 312 від 12 травня 2015 року).

Створення Департаменту фінансової стабільності стало важливим кроком у посиленні регулювання системно важливих банків (СВБ) в управлінні системними ризиками. Цей підрозділ відповідає за макропруденційний нагляд і регулювання банківського сектору. Основні завдання департаменту включають аналіз системних ризиків банківської системи, розробку інструментів макропруденційної політики для запобігання системним кризам та мінімізації негативного впливу макроекономічних шоків. Також департамент займається розробкою моделей для стрес-тестування як окремих банків, так і банківського сектору в цілому.

Створення департаменту опосередковано стосується регулювання системно важливих банків, а затвердження Постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 стало першим спеціалізованим кроком НБУ. Постанова містить методику ідентифікації системно важливих банків в Україні, визначаючи основні критерії їх системної важливості та описуючи методику обчислення цього показника. Зі змінами в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні №312, Розділ 10 був присвячений вимогам щодо діяльності СВБ і містить 7 основних пунктів.

Ідентифіковані НБУ системно важливі банки (СВБ) повинні дотримуватися спеціальних значень таких економічних нормативів: норматив миттєвої ліквідності (Н4) не менше ніж 30% (для простих банків — не менше 20%), а також нормативи кредитного ризику, зокрема максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7) — не більше 20% (для простих банків — не більше 25%).

1. Відповідно до Постанови НБУ № 368, ідентифікованим СВБ потрібно привести нормативи та вимоги до капіталу до необхідного рівня. Рівень капіталізації таких банків має бути достатнім, що свідчить про допустимий рівень ризику їх діяльності та відносну стійкість.

2. Якщо системно важливому банку надано статус спеціалізованого банку, він зобов'язаний дотримуватись нормативів, встановлених для спеціалізованих банків.

3. Системно важливі банки формують буфер системної важливості, який обраховується на основі загального обсягу ризику. Розмір буфера визначається залежно від величини показника системної важливості конкретного СВБ.

4. Отримавши статус системно важливого банку, він зобов'язаний з 1 січня наступного фінансового року дотримуватись спеціальних економічних нормативів і вимог щодо буфера системної важливості.

5. Ідентифіковані СВБ, враховуючи напрямки своєї діяльності та притаманні їм ризики, мають розробити плани відновлення діяльності банку. Ці плани подаються до НБУ після отримання повідомлення про набуття статусу СВБ. План відновлення затверджується правлінням та радою банку і повинен відповідати вимогам, встановленим НБУ.

6. Після втрати статусу системно важливого банку, СВБ зобов'язаний дотримуватися вимог Постанови №368 протягом 12 місяців з моменту втрати цього статусу.

Заходи НБУ щодо регулювання системно важливих банків (СВБ) є позитивними, але недостатніми. Ці кроки вказують на наявність національних СВБ в банківській системі України, що вимагає розробки концепції їх регулювання. Основні недоліки поточного підходу до нагляду за СВБ в Україні включають:

1. Недостатня взаємодія НБУ з науковим середовищем щодо обговорення та консультування при розробці нормативних документів для роботи з СВБ, що призвело до: а) неповного визначення терміну «системно важливий банк»; б) використання неперевіреної методики ідентифікації СВБ, що дало не зовсім точні результати.

2. Недостатня прозорість роботи НБУ з СВБ, зокрема відсутність публікацій результатів стрес-тестування системно важливих банків.

3. Необґрунтованість встановленого рівня додаткових вимог до капіталу для ідентифікованих СВБ.

4. Використання обмеженої кількості сучасних інструментів для аналізу діяльності СВБ.

5. Слабка взаємодія між НБУ та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) щодо діяльності СВБ.

Важливо, щоб нормативні документи НБУ вимагали від системно важливих банків (СВБ) публікувати на своїх офіційних сайтах стратегію управління ризиками та опис системи ризик-менеджменту, що використовується в банку. Також, клієнти, інвестори та контрагенти СВБ повинні мати доступ до інформації про масштаби ризиків, які банки готові на себе взяти. Для цих зацікавлених сторін важлива інформація про якість активів банків, яка повинна включати такі дані:

1. обсяги активів, які піддаються кредитному ризику;
2. структуру активів, схильних до кредитного ризику, для оцінки достатності капіталу;
3. структуру активів у вигляді кредитів та інших операцій з клієнтами, що підлягають кредитному ризику;
4. структуру активів з огляду на різні сегменти клієнтів і контрагентів;
5. структуру кредитних та інших активних операцій з урахуванням їх забезпечення;
6. величину проблемних активів та їх частку в загальних активах і в активах, схильних до кредитного ризику;
7. розміри відрахувань до спеціальних резервів для покриття можливих збитків по активам, підданим кредитному ризику;
8. розміри списаної заборгованості за рахунок спеціальних резервів.

На сьогодні не всі системно важливі банки (СВБ) надають достатньо інформації про якість своїх активів. Проте ці дані є важливими для формування об'єктивного уявлення про результати діяльності банку та для прийняття рішень щодо подальшої співпраці. Враховуючи це, доцільно встановити для СВБ

підвищені вимоги до розкриття інформації про якість активів на офіційних сайтах банків. Оскільки СББ є основними гравцями на банківському ринку, їх діяльність значно впливає на загальне уявлення про стан банківського сектору. В цьому контексті важливою є ефективність системи управління ризиками втрати ділової репутації таких банків.

В Україні управлінню ризиком втрати ділової репутації наразі приділяється недостатньо уваги. Це частково обумовлено тим, що цей ризик не враховується при розрахунку достатності капіталу, що означає відсутність покриття можливих збитків, пов'язаних із його реалізацією. Окрім того, на відміну від таких ризиків, як кредитний, ліквідний чи валютний, які можна кількісно оцінити, ризик втрати ділової репутації є складним для якісної оцінки. У зв'язку з цим регулятор не встановлює обмежень щодо цього ризику. Водночас, окрім основних ризиків (кредитного, ринкового, ліквідності), системно важливим банкам варто звертати особливу увагу на вдосконалення управління ризиком втрати ділової репутації. Для цього необхідно створити систему регулярного збору, аналізу та систематизації інформації про реальні та потенційні втрати, пов'язані з цим ризиком.

Отже, в умовах сучасного розвитку для регулятора важливим завданням є забезпечення ефективного регулювання діяльності СББ. Найбільш пріоритетним є визначення економічно обґрунтованих додаткових вимог до капіталу системно важливих банків, щоб підвищити їх здатність до покриття можливих збитків. Таке рішення стане першим кроком у стримуванні банків від подальшого зростання їх системної важливості.

3.3. Особливості підходів до ідентифікації системно важливих банків

Актуалізація питання створення надійних умов для забезпечення міжнародної фінансової стабільності зумовила необхідність пошуку нових підходів до раннього виявлення та попередження системних ризиків, що сприяло посиленню уваги до удосконалення регулювання та нагляду за діяльністю системно важливих фінансових установ (SIFI). Це також визначило потребу в уніфікації законодавства багатьох країн щодо критеріїв для ідентифікації системно важливих банків та інших фінансових установ. З 2009–2010 років Базельський комітет, ЄС, МВФ і Рада з фінансової стабільності активізували свої зусилля, розширюючи регуляторні вимоги для великих фінансових установ з метою зміцнення стійкості міжнародної фінансової системи та підвищення її здатності протистояти системним ризикам. Невизначеність чітких критеріїв для визначення «системно важливих банків» та їхній вплив на фінансовий сектор України в умовах економічної нестабільності вимагають поглиблення теоретичних досліджень і розробки практичних рекомендацій для удосконалення нагляду за їх діяльністю.

Підвищена увага до системно важливих банків зумовлена змінами у регулюванні фінансового сектору на фоні трансформації ролі та функцій центральних банків у сучасних умовах. З огляду на системний ризик, пов'язаний з цими банками, з 2013 року багато країн активно розробляють підходи для їх ідентифікації та впроваджують політичні та економічні заходи для регулювання їх діяльності. Основною метою посилення нагляду Центральним банком за національними системно важливими банками є забезпечення загальної стабільності та ефективної роботи банківської системи країни. Згідно з документами Базельського комітету, національні та іноземні системно важливі банки оцінюються з огляду на можливий вплив їх банкрутства на національну фінансову систему, тобто рівень потенційних збитків для економіки країни. Оцінка зосереджена на зовнішніх факторах, які можуть призвести до проблем або

банкрутства банку, і базується на таких аспектах, як розмір, взаємопов'язаність, взаємозамінність, складність, а також на національному факторі.

Національні системно важливі банки визначаються за допомогою двоетапного підходу. Перший етап полягає в розробці механізму оцінки та складанні попереднього орієнтовного списку національних системно важливих банків, базуючись на кількісних показниках, які розраховуються з використанням набору факторів і показників. Другий етап включає здійснення наглядових рішень, що можуть доповнювати процес кількісної оцінки, уточнюючи попередній орієнтовний перелік.

На першому етапі центральні банки створюють механізм оцінки системно важливих банків, використовуючи показники, прописані в документах Базельського комітету, враховуючи національні особливості економіки країни.

Ключовим показником системної важливості є розмір. Чим більший банк, тим більше його вплив на фінансові ринки та системи, в яких він працює. У разі проблем або банкрутства великого банку ймовірність руйнування фінансових ринків і систем зростає, що, у свою чергу, впливає на економіку. Розмір банку є важливим індикатором обсягу його діяльності в межах національної банківської системи, що дозволяє чітко оцінити потенційний системний вплив у разі його банкрутства.

Взаємопов'язаність оцінює рівень взаємозв'язку банку з іншими фінансовими установами, що можуть призвести до зовнішніх факторів, які вплинуть на фінансову систему та національну економіку країни.

Замінність стосується послуг банку, які важко або неможливо замінити в короткий термін. Наприклад, надання таких послуг, як прийом депозитів та кредитування клієнтів, є більш взаємозамінним, оскільки ці функції виконують більшість банків, а продукти є переважно однаковими. Проте, у деяких випадках певна «критична маса» на ринку може ускладнити заміну значного гравця.

Ступінь складності банку зазвичай прямо пов'язаний із системним впливом проблемного банку. Складність банку можна оцінити за кількістю ієрархічних

рівнів, дочірніх та залежних компаній у групі, а також масштабом надання традиційних банківських і спеціалізованих небанківських послуг, таких як брокерські та страхові послуги.

Наступним кроком після розробки механізму оцінювання системної важливості є безпосередній процес оцінювання, який складається з двох етапів.

Перший етап - попередній відбір: вибираються банки, які відповідають або перевищують визначені значення індикаторів (розмір, взаємозв'язок, взаємопов'язаність, складність та національний показник).

Другий етап - детальний аналіз: банків, обраних на першому етапі, показники будуть ретельно вивчені. Після аналізу додаткових показників ухвалюється рішення про регулювання банків, що отримали статус системно важливих.

Оскільки уряди всіх країн світу активно залучені до впровадження вимог щодо ідентифікації та нагляду за національними системно важливими банками.

Отже, Базельському комітету з банківського нагляду вдалося впровадити єдині стандарти в різних країнах світу. Однак через значні відмінності між країнами ці стандарти мають різну вагу та включають додаткові показники.

В Україні банківський нагляд здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів, розроблених Базельським комітетом, конкретизованих у законодавстві ЄС щодо регулювання діяльності кредитних інститутів, а також відповідно до кращих міжнародних практик.

Регулювання діяльності національних системно важливих банків в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», який визначає системоутворюючий банк як такий, зобов'язання якого складають не менше 10% від загальних зобов'язань банківської системи.

Для України, як і для інших країн з банкоцентричною фінансовою системою, де основними гравцями є банки, проблема системного ризику є особливо важливою, оскільки вона безпосередньо стосується найбільших банків. У післякризовий період в Україні зросла увага до діяльності системно важливих

банків через їхній вплив на економіку, що вимагає підвищених вимог до ефективного нагляду. Базельський комітет із банківського нагляду навіть обговорював можливість запровадження нового основного принципу, який би охоплював регулювання діяльності системно важливих установ.

Основними критеріями для визначення системної важливості банківської установи в Україні є: загальний розмір активів (70%), зобов'язання юридичних та фізичних осіб (15%), системні взаємозв'язки в банківській системі (обсяги міжбанківського кредитування) та обсяги кредитування ключових секторів економіки (15%). Таким чином, ці критерії демонструють наявність певних відмінностей у підходах НБУ до ідентифікації системно важливих фінансових установ порівняно з міжнародними стандартами.

Для досягнення поставленої мети Національний банк України станом на 27 серпня 2015 року запровадив капітал першого та другого рівня, визначив методику їх розрахунку; підвищив мінімальний розмір регулятивного капіталу для новостворених банків до 500 тис. грн та розробив механізм поступового підвищення вимог для перехідних банків; замінив норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів на норматив достатності основного капіталу (Н3), який повинен перевищувати 7%; ввів контрциклічний буфер та буфер запасу (консервації).

Для системно важливих банків України, які досі відносяться до категорії спеціалізованих банків, Центральний банк встановив спеціальні значення економічних нормативів достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), миттєвої ліквідності (Н4), максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) та нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9). Нормативні значення інших економічних нормативів для спеціалізованих банків залишаються такими ж, як і для універсальних банків.

Таким чином, питання системно важливих банків пройшло еволюцію від концепції «занадто великі, щоб збанкрутувати» до глобальних та національних

системних банків. Співставність критеріїв для ідентифікації таких банків відповідно до міжнародної практики свідчить про їх подальшу уніфікацію за такими показниками, як розмір активів, взаємопов'язаність з фінансовою системою, взаємозамінність послуг та складність внутрішніх зв'язків. В Україні діяльність системно важливих банків потребує посилення, зокрема в частині уніфікації критеріїв визначення через взаємопов'язаність та відносини контролю. Також слід посилити наглядові вимоги, зокрема щодо капіталу, управління ліквідністю та оцінки ризиків. Ідентифікація системно важливих банків і запровадження спеціальних регуляторних заходів сприяють відновленню стійкості банківського сектору, захисту від системних ризиків і попередженню регуляторного арбітражу.

Висновки до розділу 3.

Позитивні зміни в регулюванні СВБ свідчать про наявність національних СВБ в банківській системі України, що потребує розробки концепції їх регулювання. Основними недоліками сучасного підходу до нагляду за СВБ в Україні є:

- Недостатня взаємодія НБУ з науковим середовищем у питаннях обговорення та консультацій щодо розробки нормативних документів для роботи з СВБ;
- Недостатня прозорість діяльності НБУ щодо СВБ, зокрема відсутність публікацій результатів стрес-тестів для системно важливих банків;
- Необґрунтованість встановленого рівня додаткових вимог до капіталу для ідентифікованих СВБ;
- Використання обмеженого набору новітніх інструментів для аналізу діяльності СВБ;
- Слабка взаємодія НБУ та ФГВФО в питаннях, що стосуються діяльності СВБ.

Основними критеріями для визначення системної важливості банку в Україні є: загальний розмір активів (70%), зобов'язання перед юридичними та фізичними особами (15%), системні взаємозв'язки в банківській системі (зокрема, обсяги міжбанківського кредитування) та обсяги кредитування ключових секторів економіки (15%). Це свідчить про певні розбіжності в підходах НБУ до ідентифікації системно важливих фінансових установ порівняно з міжнародною практикою.

Для системно важливих банків України, що ще відповідають визначенню спеціалізованих, Центральний банк встановив спеціальні нормативи для достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), миттєвої ліквідності (Н4), максимального кредитного ризику на одного контрагента (Н7) та максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами (Н9).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Термін «системно важливий банк» широко використовується як на національному, так і на наднаціональному рівнях у нормативних документах. Існує безліч різних визначень цього поняття, що спричиняє активну наукову дискусію. Це обґрунтовує необхідність і актуальність проведення цього дослідження.

Для визначення залежності банківської системи України від системно важливих банків перш за все слід встановити показники, які відображають рівень розвитку цієї системи. На нашу думку, до таких показників можна віднести кілька важливих аспектів.

По-перше, показник фінансової глибини, який обчислюється як відношення загальних активів банків до валового внутрішнього продукту (ВВП), що фактично вказує на розмір банківської системи країни. Цей показник варіюється в країнах з розвиненим фінансовим ринком залежно від того, чи є модель банкоцентричною або орієнтованою на ринок.

По-друге, рівень розвитку банківської системи можна оцінити за допомогою показника кредитної глибини, що вимірюється як відношення обсягу кредитів, наданих банками, до ВВП. Цей показник відображає активність банків на кредитному ринку і також залежить від типу моделі фінансового ринку — чи орієнтована вона на фондовий ринок, чи на банківський.

По-третє, на нашу думку, рівень довіри населення до банківської системи можна оцінити через показник співвідношення коштів клієнтів до ВВП. Цей показник демонструє, наскільки охоче населення зберігає свої кошти в банках, тим самим відображаючи розвиток депозитного ринку.

По-четверте, для оцінки рівня розвитку банківської системи важливим є визначення ефективності діяльності комерційних банків, що традиційно вимірюється як співвідношення чистого прибутку до обсягу ресурсів, витрачених для досягнення цього результату.

Сутність стабільності банківської системи полягає в її здатності ефективно виконувати покладені на неї завдання. До основних завдань можна віднести:

- створення грошей та управління грошовою масою в країні;
- забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів;
- підтримка надійності і стабільності функціонування банків для безперебійного обслуговування економіки.

Банківська система є стабільною, якщо вона здатна ефективно виконувати ці завдання та відігравати чітку роль в економіці держави, підтримуючи свій розвиток і реалізацію потенціалу. Ключовим етапом у дослідженні стабільності банківської системи є визначення основних елементів її підтримки. Ці елементи складаються з чинників, засобів і заходів, що спрямовані на забезпечення стабільності системи в цілому. На нашу думку, до основних елементів забезпечення стабільності банківської системи слід віднести...

Беззаперечним є факт ефективності великих банків, а також гнучкості малих і середніх. Проте потенційна системна загроза, яку становлять великі банки, перевищує ті вигоди, які вони традиційно надають клієнтам і інвесторам. При подальшому зростанні, яке зазвичай є більш динамічним, ніж економіка та бюджет держави, великі банки створюють ризик колапсу всієї фінансової системи через неспроможність покрити ризики у разі їх банкрутства. Регулятори втрачають контроль над ризиками, пов'язаними з діяльністю таких установ, а їхній капітал, який мав би бути буфером для системних ризиків, стає не лише недостатнім, а й неякісним.

Методика ідентифікації системно важливих банків, запропонована Базельським комітетом, передбачає використання індикаторного підходу. Впроваджені індикатори відображають різні аспекти банківської діяльності, що можуть впливати на стабільність фінансової системи. Кожна категорія має рівну частку (20%) і складається з кількох показників, які також мають однакову вагу в межах своєї категорії, за винятком категорії «розмір».

Після кризи 2008-2011 років питання визначення та регулювання діяльності системних банків стало надзвичайно актуальним у банківських системах світу. Це було зумовлено насамперед банкрутством інвестиційного банку «Lehman Brothers», що стало однією з основних причин перетворення фінансової кризи в США на глобальну. Щоб підтримати стабільність інших системно важливих банків у США, Федеральна резервна система була змушена надати підтримку та рефінансувати більшість з них. Для запобігання поглибленню фінансової кризи уряди багатьох країн були змушені рятувати найбільші банки. У зв'язку з цим, одним з найбільш важливих питань стало дослідження та регулювання діяльності СВБ, і Базельським комітетом було введено поняття глобальних системно важливих банків (G-SIBs).

У 2020 році Національний банк України планував впровадити нові макропруденційні інструменти, проте пандемія коронавірусу відтермінувала ці заходи. Це стосується таких інструментів, як буфер консервації капіталу та буфер системної важливості. У березні 2021 року до переліку буферів капіталу, затвердженого в 2015 році (консервації, контрциклічний та системної важливості), було додано буфер системного ризику, який має формуватися для пом'якшення впливу нециклічних системних ризиків. Однак відновлення формування цих буферів, яке мало бути оголошено НБУ в I кварталі 2022 року, не відбулося через військову агресію Росії. Для контролю за формуванням цих буферів НБУ також ввів поняття «комбінований буфер капіталу», який визначається як сума всіх буферів капіталу, встановлених для банку.

Національний банк затвердив перелік системно важливих банків на 2024 рік, до якого, як і в 2023 році, увійшло 15 банків. Кількість системно важливих банків залишилась незмінною. При цьому один з цих банків, Сенс Банк, змінив форму власності з приватної на державну.

У 2023 році Національний банк України провів стрес-тестування всіх системно важливих банків і встановив, що трьом з них необхідно значно збільшити рівень

достатності капіталу. Це вимога стосувалась Укрексімбанку, Укргазбанку та Сенс Банку.

Варто відзначити, що всі системно важливі банки є прибутковими. У січні 2024 року їхній сукупний чистий прибуток становив 15 млрд грн, що складає майже 90% від загального чистого прибутку банківської системи за перший місяць року. Найбільший прибуток серед СВБ отримали ПриватБанк, Ощадбанк і Укрексімбанк - 5,9 млрд грн, 1,6 млрд грн та 1,1 млрд грн відповідно. Найменші чисті прибутки були у Таскомбанку, Кредобанку та А-Банку - 62 млн грн, 222 млн грн і 265 млн грн відповідно.

В Україні управлінню ризиком втрати ділової репутації наразі приділяється недостатньо уваги. Це частково обумовлено тим, що цей ризик не враховується при розрахунку достатності капіталу, що означає відсутність покриття можливих збитків, пов'язаних із його реалізацією. Окрім того, на відміну від таких ризиків, як кредитний, ліквідний чи валютний, які можна кількісно оцінити, ризик втрати ділової репутації є складним для якісної оцінки. У зв'язку з цим регулятор не встановлює обмежень щодо цього ризику. Водночас, окрім основних ризиків (кредитного, ринкового, ліквідності), системно важливим банкам варто звертати особливу увагу на вдосконалення управління ризиком втрати ділової репутації. Для цього необхідно створити систему регулярного збору, аналізу та систематизації інформації про реальні та потенційні втрати, пов'язані з цим ризиком.

Отже, в умовах сучасного розвитку для регулятора важливим завданням є забезпечення ефективного регулювання діяльності СВБ. Найбільш пріоритетним є визначення економічно обґрунтованих додаткових вимог до капіталу системно важливих банків, щоб підвищити їх здатність до покриття можливих збитків. Таке рішення стане першим кроком у стримуванні банків від подальшого зростання їх системної важливості.

Позитивні зміни в регулюванні СВБ свідчать про наявність національних системно важливих банків в Україні, що вимагає розробки концепції їх регулювання. Основними проблемами поточного підходу до нагляду за СВБ є:

- Низька взаємодія Національного банку України з науковим співтовариством стосовно обговорення та консультування у процесі розробки нормативних актів для роботи з системно важливими банками.
- Недостатня прозорість у діяльності НБУ щодо СВБ, зокрема, відсутність публікацій результатів стрес-тестування системно важливих банків.
- Необґрунтованість визначених додаткових вимог до капіталу для ідентифікованих СВБ.
- Використання обмеженої кількості новітніх методів для аналізу діяльності системно важливих банків.
- Слабка взаємодія між НБУ та ФГВФО у питаннях діяльності системно важливих банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України із змінами і доповненнями від 15 травня 2017 р.
URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к96-вр>.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України зі змінами і доповненнями від 07.12.2000 р. №2121-III. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>
3. Господарський кодекс України із змінами та доповненнями від 2003 р. № 436-15. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України зі змінами і доповненнями від 07.12.2000 р. №2121-III. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України зі змінами і доповненнями від 18.09.1991р. № 1560-XII. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12&print=1>
6. Про іпотеку : Закон України зі змінами і доповненнями від 05.06.2003р. № 898-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=898-15>
7. Про Національний банк України : Закон України зі змінами і доповненнями від 20.05.1999 р. №679-XIV. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
8. Про спрощення процедур капіталізації та реорганізації банків : Закон України зі змінами і доповненнями від 23.03.2017 р. № 1985-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1985-19>
9. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : методичні рекомендації, схвалені Правління Національного банку України зі змінами і доповненнями від 02.08.2004 № 361. URL : http://uazakon.com/documents/date_1i/pg_imchsx/index.htm.
10. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його

власників : постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями : прийнята 27.06.2008 року № 189 / Національний банк України. Офіційний текст. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0845-08>.

11.Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 30.06.2016 № 351. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

12.Про затвердження інструкції про порядок регулювання банківської діяльності в Україні : Постанова НБУ зі змінами і доповненнями від 28.08.2001 № 368. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>

13.Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 18.06.2015 №391. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>

14.Про затвердження Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні : Постанова Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 11.12.2014 №806. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14>

15. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена постановою Правління НБУ зі змінами і доповненнями від 28.08.2001 № 368. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

16.Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України : Постанова Верховної Ради України зі змінами і доповненнями №259 від 30.04.2009. URL : www.rada.gov.ua.

17. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Постанова НБУ зі змінами і доповненнями URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>

18. Про активізацію кредитування в Україні: Рішення Ради НБУ зі змінами і доповненнями від 13.12.2017 № 59-рд URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr059500-17>

19. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Затверджено Постановою правління Національного банку України зі змінами і доповненнями від 25.01.2012 р. № 23 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>

20. Александрова М. М., Маслова С. О. Гроші. Фінанси. Кредит : навч. посібник. 2-е вид. К. : ЦУЛ, 2015. С. 110-136.

21. Банківський менеджмент: питання теорії та практики : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак, О.М. Пожар та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 152 с.

22. Павлишин О.П., Ричаківська В.І. Банківські операції. Практикум : Навч.-метод.посібник. К.: Алерта, 2005. 158 с.

23. Коцовська Р.Р., Павлишин О.П., Хміль Л.М. Банківські операції : Навч.посібник. К.: УБС НБУ: Знання, 2010. 390 с.

24. Васюренко О. В. Банківський менеджмент. К. : Академія, 2001. 320 с.

25. Дзюблюк О. В. Банківські операції. К. : ТНЕУ 2009. 694 с.

26. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2004. 324 с.

27. Васюренко О. В., Федосік І. М. Ресурсний потенціал комерційного банку : Банківська справа. 2002. № 1. С. 58–64.

28. Волошин І. Оптимальне управління роздрібним кредитуванням банку // Вісник Національного банку України. 2015. №5. С. 22-27.

29. Воробець Л.В. Поняття банківського кредиту та кредитних операцій банку // Право України. 2002. № 12. С. 62-65.

30. Воробйова О. І. Основи формування і використання кредитно-інвестиційного потенціалу банків України // Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 20. С. 3–54.

31. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності : підручник /за ред. А. М. Герасимовича. К. : КНЕУ, 2003. 599 с.

32. Герасимович А. М. Коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу банку // Вісник КЕФ К ЕУ ім. В. Гетьмана. 2011. № 1. С. 17-26.
33. Грабар І. Кредитні операції: поняття, види й юридичні підстави їх здійснення // Фінансове право. 2015. № 4. С. 64-68.
34. Дзюблюк О. Актуальні проблеми розвитку банківської системи України // Банківська справа. 2016. № 1. С.3-32.
35. Дзюблюк О.В. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія / За ред. д. е. н., проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 384 с.
36. Довгань Ж. М. Ресурси комерційного банку: формування та управління : автореф. дис. ... канд. екон.наук : спец. 08.04.01 / Ж. М. Довгань ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 19 с.
37. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2007. 523 с.
38. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. К. : Знання, 2007. 1072 с.
39. Заруба О. Д. Ресурсне забезпечення банку: розробка моделі // Вісник НБУ. 1998. № 9. С. 35–37.
40. Заславська О. Аналіз кредитно-інвестиційної діяльності українських банків // Економіка. Тернопільський національний економічний університет. 2012. – № 4. URL: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%3A>
41. Іванилова О. А. Удосконалення інструментарію управління портфелем активів комерційного банку // Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 2. С. 210-216.
42. Карчева Г. Т. Ефективне управління активами і пасивами – необхідна умова фінансової стійкості банку // Науковий вісник ЧДІЕУ. 2012. № 1. С. 240-249.
43. Карчева Г.Т. Оцінка ефективності управління активами і пасивами банків України. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgi_irbis_64.exe?

C21COM=-&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN& IMAGE_-
FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econprog_2011_1_8.pdf

44. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України. К.: КНЕУ, 2001. 636 с.

45. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: Навч.посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 486 с.

46. Коцовська Р. Р. Банківські операції : навч. посібник. К.: УБС НБУ ; Знання, 2010. 390 с.

47. Леонов С. В. Банківське інвестування: взаємозв'язок економічних категорій // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ. 2008. Том 1. с. 59-61.

48. Литвин Н.Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ). К.: «Хай-Тек Прес», 2010. 608 с.

49. Луців Б. Л. Інвестиційна політика банків: навч. посіб. Тернопіль : Екон. думка, 2010. 266 с

50. Луців Б. Л. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 // Тернопільський держ. економічний ун-т. Тернопіль. 2005. 29 с.

51. Луців Б. Особливості ресурсного забезпечення комерційних банків України // Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 89–102.

52. Ляхова О. О. Кредитно-інвестиційний портфель банків та його вплив на фінансування інвестиційних проектів в Україні- Гроші, фінанси і кредит // Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2011. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/47670/13Lyakhova.pdf?sequence=1>

53. Мамонов Г.В. Шляхи оптимізації кредитно-інвестиційної діяльності банків України. URL: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Ffirbisnbuv>.

54. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні // Вісник НБУ. 2013. № 5. С. 12–17.
55. Міщенко В. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні // Вісник НБУ. 2013. № 11. С. 3-9.
56. Мороз А. М. Банківські операції : підручник. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. К. : КНЕУ, 2000. 384 с.
57. Національний банк України. URL : <http://www.bank.gov.ua>
58. Облік і аудит у банках: навч. підруч. / за ред. О.Г. Коренева, Н.Г. Слав'янська. Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. 493 с.
59. Огородник В. В. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України за умов фінансової нестабільності та фактори впливу на неї // Регіональна економіка. 2012. № 1. С. 161-169.
60. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посібник / за ред. д-ра екон. наук, проф. Ф. Ф. Бутинця. К. : Кондор, 2004. 461 с.